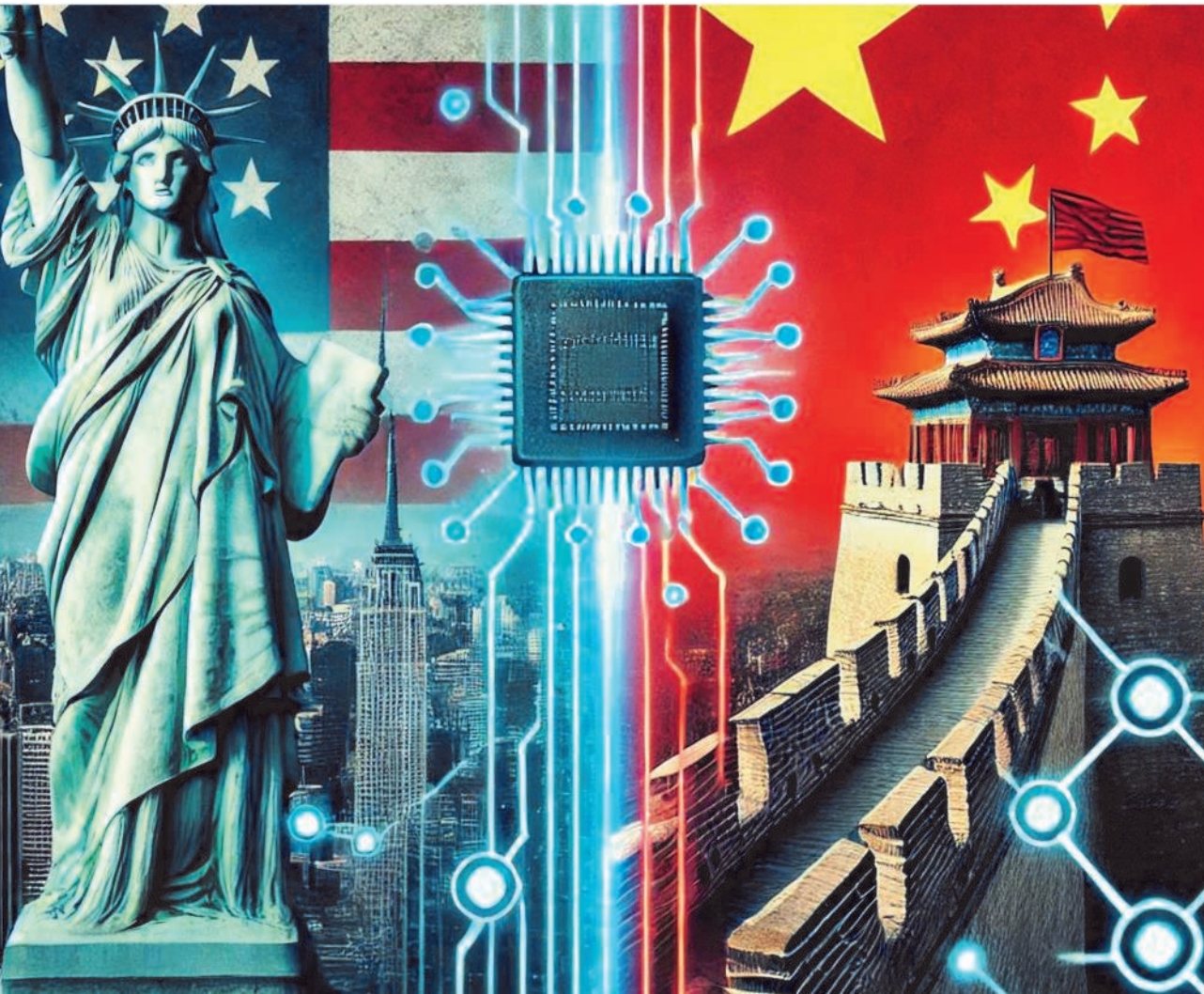

10 نومبر: سائنس جو عالمي ڏينهن

سائنس امن
۽ ترقي لاءِ

مصنوعي ذهانت جي شعبي ۾ چين ۽ آمريڪا وچ ۾ هلندڙ 'سرد جنگ'

پنهنجي مرندڙ
پوليءَ کي
بچائڻ لاءِ
ڪوششون
ڪندڙ مائي

تصويراي پي جي ٿورن سان

نيويارڪ ۾ آيل هڪ وڏي تبديلي

ہاتک پیروزیو تو

نيويارڪ شهر، پهرين جنوري 2026 تي هڪ ٿاڻي بڻجڻ جي خبر پيو. ان ٿاڻي جي نالي تي ڪيترائي سوال اڏاوت جي ڪارڊ تي لکيل آهن. ان ٿاڻي جي نالي تي ڪيترائي سوال اڏاوت جي ڪارڊ تي لکيل آهن. ان ٿاڻي جي نالي تي ڪيترائي سوال اڏاوت جي ڪارڊ تي لکيل آهن.

4 نومبر 2025 تي نيويارڪ سٽي جي مئيرشپ جون چونڊون ڪٽيندڙ ڏهون ڪرومي ممداني 18 آڪٽوبر 1991 تي ڪمپلا، ڀونڊا ۾ ڄائو. هو مشهور تعليمي ماهر محمود ممداني ۽ نامياري فلمساز ميرا نائر جو پٽ آهي. جيڪي ٻئي انڊين نسل ۽ مسلم ۽ هندو مذهب جا آهن. هن جي ابتدائي زندگي هڪ دانشوراني گهراڻي ۾ گذري. جتي هو پنجن کان ستن سالن جي عمر ۾ ٽي سال ڪيپ ٽائون، ڏکڻ آفريڪا ۾ رهيو. ان کان پوءِ نيويارڪ شهر منتقل ٿيو. مشھور ۽ آباد ٿيڻ کان پوءِ نوجوان زوهران اشرافيه جي خانگي اسڪولن ۾ تعليم ورتي، جيڪا انهيءَ ڪم ڪندڙ طبقي جي جدوجهد کان بلڪل مختلف هئي، جنهن جو هو بعد ۾ حامي ٿيو.

ظهران جي تعليم برانڪس هاءِ اسڪول آف سائنس جهڙي معتبر اداري ۾ جاري رهي. ۽ پوءِ 2014 ۾ بودوين ڪاليج مان آفريڪانا اسٽڊيز ۾ بيچلر ڊگري حاصل ڪيائين. گريجوئيشن کان پوءِ هن هائوسنگ ڪائونسل جي حيثيت سان ڪم ڪيو. جتي هو بيدخلي کي منهن ڏيندڙ ڪرائيدارن جي مدد ڪندو هو. ۽ ساڳئي وقت موسيقار طور ڪم ڪندي ثقافتي رنگ

سان پنهنجي سرگرميءَ کي اڳتي وڌائيندو رهيو. اهي تجربا سندس نظرين کي اڻ برابري، اميگريشن، ۽ شهري سهولتن جي مسئلن سان ڳنڍڻ ۾ مددگار ثابت ٿيا.

ظهارن جي سياسي سفر جي شروعات عاجزيءَ سان ٿي. هن نيوارڪ شهر جي مقامي چونڊن ۾ اڳڀرن اميدوارن، جهڙوڪ خضر البتيم ۽ روس بارڪن، جي مهڙ ۾ مينيئجر طور ڪم ڪيو. 2020 ۾ هن نيوارڪ اسيمبلي لاءِ پاڻ اميدوار طور مقابلو ڪيو، جتي هن ايسٽوريا، ڪونيز جي نمائندگي ڪئي. هڪ حيرت انگيز پرايٽري ۾، هن پنجن مدن واري طاقتور ڊيموڪريٽ اراو لا سيمونٽس کي شڪست ڏني. ڊيموڪريٽڪ پارٽي ۽ ڊيموڪريٽڪ سوشلسٽس آف آمريڪا (DSA) جي ميمبر طور، ميمڊائي 2022 ۽ 2024 ۾ بنا مقابلي ٻيهر چونڊجي ويو، ۽ هائوسنگ، مزدورن، ۽ عوامي تحفظ تي بيباڪانه حمايت سان نالو ڪمايو.

اسيمبليءَ ۾ سندس دور گذرڻ ۽ مقابلي جو سنگم هو. فلور تقريبن هر ريب گيٽن جا حوالا ڏيڻ ۽ ترين اسٽيشن تان لاڳو اسٽريٽ ڪرڻ جي عادت کيس نوجوان ووٽرن ۾ مقبول بڻائي ڇڏيو. جيڪي پراڻي سياست مان مايوس هئا. هن مساوڙ جي سڌارن، مزدورن جي حقن، ۽ پوليس جي جوابداريءَ لاءِ سياست ڪوشش ڪئي. جتي کيس ترقي پسند اڳواڻن جي حمايت ملي ۽ مرڪزي ڌارا جي سياستدانن کان تنقيد پڻ برداشت ڪرڻي پئي.

آڪٽوبر 2024 ۾، ممدائيءَ 2025 جي چونڊن لاءِ ميٽرٿين جو اعلان ڪيو، ان کي نيوارڪ جي روح لاءِ جنگ قرار ڏيندي. سندس منشور بنا هيڪ، عوامي بهتري تي ٻڌل هو، جيڪو ڪم ڪندڙ خاندانن لاءِ ”مسلسل بهتري“ تي ڌيان ڏئي ٿو:

الف: مفت شهري بسون ته جيئن مسافرن جا مسئلا حل ٿي سگهن.
ب: هر هڪ لاءِ عوامي ڄاڻاڻڻ ڪيئر، ته جيئن والدين جي مدد ۽ اڻ برابري کي گهٽائي سگهجي.

ج: خوراڪ جي ڪوٽ وارن علائقن ۾ مهانگائي ختم ڪرائڻ ۽ خوراڪ جي يقيني رسائي لاءِ

شہری مالکی وارن استورن جو قیام۔

د: مسواڙ تي روڪ ۽ 2 لک حقيقي طور سسٽي هائوسنگ يونٽن جي تعمير.

ه: 2030 تائين 30 جي گهٽ ۾ گهٽ اجرت، گهٽ اجرت واري مزدورن جي مدد لاءِ.

و: سماجي پروگرامن جي فنڊنگ لاءِ ڪارپوريشنن ۽ ڊالر 1 ملين کان وڌيڪ ڪمائيون ٿي
ٽيڪس ۾ اضافو.

ز: ايل جي بي ٽي ڪيو حقن لاءِ مضبوط حمايت ۽ عوامي تحفظ ۾ جامع اصلاحات، جيڪي ڪميونٽي ۾ سڙپ تي زور ڏين ٿيون.

محدود وسيله هئ باوجود، ظهران ممداني جي مهر ننين چندن ذريعي لکين ڊالر گڏ ڪيا. ڪافي دفعا ڊالر جي صورت ۾ ۽ سوشل ميڊيا تي وائرل ٿي وئي. هن ٽڪ ٽڪ تي ناچ

ڪيو. مخالفن کي مسڪراھت سان بحثن ۾ شڪست ڏيئي، ۽ پنهنجي اميگريشن ڪندڙ ماءُ جي اسپتال ۾ ڪم ڪرڻ بابت شاعراڻيون ڪهاڻيون شيئر ڪيون. ”ڪوبه ماڻهو ڪرائي ۽ خوراڪ جي خريداري وچ ۾ چونڊ تي مجبور نه ٿئي،“ سندس نعرو پنهنجي ويو

جون 2025 جي ڊيموڪريٽڪ پرائمري هڪ ڌماڪي سان ختم ٿي. ممداني اينڊريو ڪومو کي شڪست ڏني، جيڪو پنهنجي بدنامي کان پوءِ واپسيءَ جي ڪوشش ڪري رهيو هو.

ڪوموجو تجربو ۽ نالو نوجوان مڊلن جي توانائي ۽ ترقي پسند اتحاد جي سامهون بيوس ٿي ويو، جن ۾ مساواتي، نوجوان، اميگرنٽ، ۽ مزدور يونين شامل آهن. هلندڙ نومبر وارن چونڊن ۾، مڊلن بيهر ڪاميابي حاصل ڪئي، ۽ هڪ اهڙي شهر ۾ واضح اڪثريت حاصل ڪئي.

جيڪو تبديليءَ لاءِ تيار هو.

ظهران مڊمڻ، جو اڀار هڪ نئين سياسي دور جي شروعات آهي. سندس چونڊ نيوپارڪ جي

مختلف نسلن ۽ مذهبن جي نمائندگي ڪري ٿي، ۽ سندس قيادت تي وڏيون اميدون رکيون پيون وڃن. ■

World Science Day for Peace and Development

سپاڻي 10 نومبر تي سائنس جو عالمي ڏينهن آهي

سائنس امن ۽ ترقيءَ لاءِ

آرٽيفيشل انٽيليجنس، موبائيل فائيو جي، جديد ڪمپيوٽرس، روبوٽ، ڊرونز ڪيمن، خودڪار (بنا ڊرائيور جي) گاڏيون، سولر انرجي، ونڊ انرجي، فضول گئس گهٽائڻ ۽ ڌرتيءَ تي گرمي پد کي گهٽائڻ وغيره شامل آهن. سادن لفظن ۾ ائين چئجي ته سائنس جو اصل ڪم زندگيءَ کي تيز، آسان، محفوظ ۽ صحتمند بڻائڻ آهي، ان لاءِ اهي سڀ ايجادون ٿيون آهن.

فهيم سومرو

سپاڻي 10 نومبر وارو ڏينهن سڄي دنيا ۾ ”سائنس کي امن ۽ ترقي سان ڳنڍڻ لاءِ“ ملهائجي رهيو آهي. هن ڏينهن جو اصل پيغام اهو آهي ته، سائنس رڳو علم نه، پر هڪ ڌميواري به آهي. سائنس اهو ٻڌائي ٿي ته ڪهڙي شئي درست آهي، ۽ انسان کي اهو فيصلو ڪرڻو آهي ته ان کي ڪيڏانهن موڙڻو آهي. سائنس کي جيڪڏهن جنگ لاءِ استعمال ڪبو ته بم، ميزائل، زهر ۽ تباهيون وڌنديون ۽ جيڪڏهن ساڳئي سائنس کي امن لاءِ استعمال ڪبو ته دوا، علاج، صاف توانائي، سٺو ماحول ۽ ترقي وڌندي. سائنس هڪ اوزار آهي، جيڪو دنيا کي يا ته تباهه ڪري سگهي ٿو يا دنيا کي بچائي سگهي ٿو. اصل عقل، سمجهه سوچ اها آهي ته اسان سائنس کي

انساني زندگي بهتر ڪرڻ لاءِ استعمال ڪريون.

سائنس جي ڏينهن ملهائڻ جو مقصد اهو ئي آهي ته دنيا کي اهو احساس ڏيارجي ته جيڪڏهن سائنس سان انصاف ڪيو وڃي ته ڌرتي وڌيڪ پرامن ٿي سگهي ٿي ۽ ايندڙ نسلن جي مستقبل ۾ اميد، سهولت ۽ سلامتي وڌي سگهي ٿي.

اڄ جي سائنس صرف ڪتابن ۽ لپب تائين محدود ناهي، پر اڄ جي سائنس جو ڪم ڏکيائين کي حل ڪرڻ ۽ مستقبل کي بهتر ڪرڻ به آهي. سائنس جتي جديد هٿيار، اوزار، بيلسٽڪ، ڊرونز، ميزائل ۽ خطرناڪ قسم جا ڪيميڪل هٿيار ٺاهيا آهن، اتي ان صحت ۾ ڊي اين اي ايڊيٽنگ، جنهن سان انسان جي جسم ۾ موجود خراب جسم جو حصو اک جو ڪل، خراب حصو تبديل يا ختم ڪري سگهجي ٿو، ويڪسين ڌريجي ڪينسر جو علاج، ليزرس سان گڏ ٻيون به بيشمار ايجادون ڪيون آهن. تنهن ڪري سائنسدانن جو مقصدن بيماري ختم ڪرڻي آهي جيئن دوا ٺاهڻ جي ضرورت ٿي نه پوي.

ٽيڪنالوجي ۾ آرٽيفيشل انٽيليجنس، موبائيل فائيو جي، جديد ڪمپيوٽرس، روبوٽ، ڊرونز

اميگ www.history.com سان ورتل

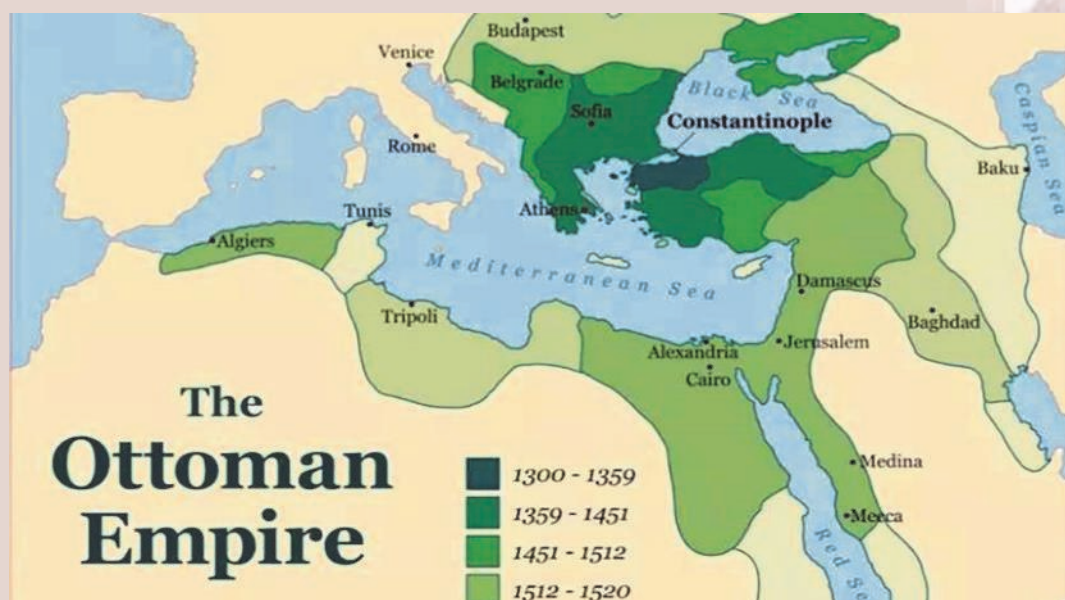
تيز ڪري رهي آهي ۽ مستقبل کي وڌيڪ روشن بڻائي رهي آهي. اڄ جي سائنس دنيا جو رخ ٿي بدلائي چڪي آهي، ۽ سپاڻي جو انسان سائنس جي ذريعي وڌيڪ مضبوط، ڄاڻ وارو ۽ باشعور ٿيندو.

سائنس ۽ ٽيڪنالوجي اڄ هڪ ٻئي کان جدا نه آهن. سائنس علم پيدا ڪري ٿي ۽ ٽيڪنالوجي ان علم کي اوزار، مشين ۽ سهولت ۾ بدلائي ٿي، ان ڪري سپاڻي جي دنيا صرف انهن قومن جي هوندي جيڪي سائنس ۽ ٽيڪنالوجي ۾ اڳتي وڌنديون. سائنس ۽ ٽيڪنالوجي انسان کي نئين طرف وٺي وڃي رهيو آهي، جتي بيماريون گهٽ ٿينديون، فضول محنت گهٽ ٿيندي، صاف انرجي وڌندي ۽ تعليم هر هڪ تائين پهچندي. هن ڏينهن تي ياد ڏيارو وڃي ٿو ته سائنسدانن کي اخلاقي ڌميواريءَ سان ڪم ڪرڻ گهرجي، حڪومتن کي سائنس جي فنڊنگ، تعليم، صحت، توانائي ۽ ماحول لاءِ استعمال ڪرڻ گهرجي، ڪاليجن ۽ يونيورسٽين کي نوجوانن ۾ تحقيق لاءِ همٿائڻ گهرجي ته جيئن هو مستقبل جي لاءِ ڪارائتا ثابت ٿين. ۽ شعور حاصل ڪري پنهنجي مستقبل سان گڏ پنهنجي قوم، پنهنجي سوسائٽي ۽ ماحول کي بهتر بڻائي سگهن ۽ پنهنجي آس پاس جي ۽ پاڻ کي ترقي يافته قوم ۾ ڳڻائي سگهن. جيڪا قوم سائنس جو قدر سمجهندي، اها قوم مستقبل کي هٿ ۾ رکندي. ■

سلطنت عثمانیہ جو بنیاد وجہندڙ ارطغرل غازي

ارطغرل غازي عثمانی سلطنت جي بنياد وجهندڙن مان هڪ اهم شخصيت هو. تاريخي روايتن موجب، سندس پيدائش لڳ ڀڳ 1190 ع ۾ ٿي ۽ وفات 1280 ع يا 1281 ع ۾ ٿي. سندس ٽن پٽن جا نالا: گوندوز، ساوحي ۽ عثمان هئا (ڪجهه روايتن ۾ پيا نالا به ملن ٿا). سندس پٽ عثمان پهرئين 1299 ع ۾ عثمانی سلطنت قائم ڪئي، جيڪا سندس نالي سان منسوب آهي. ارطغرل غازي ان سلطنت جي بنياد وجهڻ لاءِ اهم ڪردار ادا ڪيو.

ارطغرل غازي جو تعلق قائي قبيلي سان هو، جيڪو اوغوز ترڪن جي 24 قبيلن مان هڪ هو. سندس ابو ڏاڏو اوغوز خان هو، جنهن جي ٻارهن پٽن مان قبيلو وجود ۾ آيا. ارطغرل جي والد جو نالو سليمان شاه ۽ والده جو نالو حائمه خاتون هو. سندس ٽي ڀائر هئا: ساريم، ذوالجان ۽ گوندوغدو. سندس قبيلو وچ ايشيا کان هجرت ڪري ايران ۽ پوءِ اناطولي (اڄوڪي ترڪي) ويو، جتي اهي منگولن جي يلغار کان بچڻ لاءِ سلجوقي سلطنت جي پناهه ۾ آيا.

سلجوقي سلطنت جي عظيم سلطان الپ ارسلان 1071 ع ۾ ملازگرد جي جنگ ۾ بازنطينين کي تاريخي شڪست ڏني هئي، جنهن سان اناطولي ۾ ترڪن جي بالادستي قائم ٿي. انهيءَ سلجوقي سلطنت جي سلطان علاؤالدين ڪيوڪاوس پهرين جي دور ۾ ارطغرل غازي پنهنجي قبيلي جو سربراھ ٿيو. هن سڀ کان پهريان اھلات (Ahlat) ۽ پوءِ حلب (Aleppo) جو رخ ڪيو، جتي هن ايوبی سلطان العزيز سان دوستي ڪئي ۽ سلطان علاؤالدين جي پائيجي حليمه خاتون سان شادي ڪئي، جنهن مان کيس ٽي پٽ ٿيا.

ارطغرل غازي ايوبين ۽ سلجوقين جي وچ ۾ دوستيءَ کي مضبوط ڪيو ۽ حلب جي ويجهو صليبين جي هڪ مضبوط قلعي کي فتح ڪيو. ان کان علاوه، هن منگولن جي هڪ اهم ڪمانڊر نويان کي شڪست ڏني، جيڪو اوگتائي خان (چنگيز خان جو پٽ) جو ساڄو هٿ هو. اهي فتحن سندس بهادري ۽ حڪمت عمليءَ جي عڪاسي ڪن ٿيون. بعد ۾ هو پنهنجي قبيلي کي کڻي سوغوت (Sogut) ويو، جيڪو قسطنطنيه جي ويجهو هو. اتي هن بازنطينين جي هڪ اهم قلعي تي قبضو ڪيو ۽ ترڪ قبيلن کي متحد ڪرڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪيو.

سلطان علاؤالدين جي وفات کان پوءِ سلجوقي سلطنت ڪمزور ٿي، ۽ ارطغرل غازي سوغوت ۾ پنهنجي قيادت کي مضبوط ڪيو. سندس پٽ عثمان پهريون سندس وفات کان پوءِ 1299 ع ۾ عثمانی سلطنت جو بنياد وڌو. اها سلطنت 1299 ع کان 1924 ع تائين، لڳ ڀڳ 600 سالن تائين قائم ڪري ۽ جنهن اسلامي تاريخ ۾ اهم ڪردار ادا ڪيو.

ارطغرل غازي جي پٺيان اهم ڪردار عظيم صوفي بزرگ شيخ محي الدين ابن العربي رحمۃ الله ادا ڪيو، جيڪو اندلس کان سندس مدد لاءِ آيو هئو. ارطغرل غازي هڪ بهادر، ويڙهاڪ ۽ رهنما هو. سندس بهادري، حڪمت عملي ۽ روحاني وابستگي اسلامي تاريخ ۾ سندس نالو امر ڪري ڇڏيو. ■ (مانيٽرنگ ڊيسڪ)

ترڪيہ ۾ ارطغرل غازي تي ٺهيل ڊرامي جو هڪ منظر

سان فرانسسڪو ۾ قائم آي آءِ جي انسٽيٽيوٽ جي ڊائريڪٽر روبين فيلڊمين چين ۽ آمريڪا جي آي آءِ ۾ مقابلي کي سرد جنگ جو نئون روپ سڏيو. هن آمريڪي خبرن جي ويب سائيٽ ”ايڪسيوس“ کي ٻڌايو ته، ”اها جنگ اهو ملڪ کٽندو، جيڪو مصنوعي ذهانت جي شعبي ۾ سڀ کان اڳتي رهندو ۽ ان ترقيءَ کي ڊگهي عرصي تائين برقرار رکڻ جي قابل هوندو.“

مصنوعي ذهانت جي شعبي ۾ چين ۽ آمريڪا وچ ۾ هلندڙ ’سرد جنگ‘

مان 14 چين جا آهن. مٿئين جاءِ تي اڃا تائين آمريڪي ڪمپنيون آهن، پر خاص ڳالهه اها آهي ته چين جا 9 اهم مصنوعي ذهانت ماڊل اوپن سورس آهن، جڏهن ته، سليڪان ويلي جي ڪنهن به ڪمپنيءَ اهڙو ڪو اوپن سورس ماڊل جاري نه ڪيو آهي. مصنوعي ذهانت جي شعبي ۾ پنهنجي ترقيءَ جي باوجود چين اڃا تائين جديد چيس جي ٽيڪنالاجي ۾ پوئتي آهي. اهي چيس ’وڏن ٻوليءَ جي ماڊلس‘ کي تيزيءَ سان تربيت ڏيڻ لاءِ ضروري آهن.

آمدني تي آمريڪي ڪنٽرول چين جي جديد سيمي ڪنڊڪٽر ۽ چپ ٺاهڻ جي سامان تائين رسائي ۾ رندڪ وجهي رهيو آهي. ان جي ڪري گهريلو ڪمپني کي پراڻي ۽ گهٽ اثرائتي هارڊويئر تي پاڙڻو پئجي رهيو آهي. جواب ۾ بييجنگ مائڪرون ٽيڪنالاجي جهڙين وڏين آمريڪي ڪمپنين کان درآمد تي پابندي لڳائي آهي. چين پنهنجي چپ انڊسٽري کي ترقي ڏيارڻ جون ڪوششون تيز ڪري ڇڏيون آهن.

مصنوعي ذهانت ۾ ڪيل وڏين سيڙپڪارين جو اشارو تڏهن مليو، جڏهن آمريڪي ڪمپني اينويڊيا جي چيني مقابلي واري، ڪيمبريڪن ٽيڪنالاجيز تازو پنهنجي هڪ ٽه ماهي آمدني ۾ 14 ڀيرا واڌ رڪارڊ ڪئي. سال جي پهرين اڌ ۾ ڪمپني جي آمدني 44 ڀيرا وڌي، ڇو ته آمريڪي ٽيڪنيڪل پابندين کان پوءِ چين جون مصنوعي ذهانت اسٽارٽ اپ ڪمپنيون مقامي متبادلن ڏانهن رخ ڪري رهيون آهن.

اهڙين مشڪلاتن ۽ حدن جي باوجود، جدت جو دٻاءُ چين کي مصنوعي ذهانت کي وڌائڻ لاءِ وڌيڪ سمارت ۽ اثرائتا طريقا ڳولڻ لاءِ سرگردان ڪري رهيو آهي. اهو ان جي ڊگهي عرصي واري خودمختياري جي عزائن کي ۽ تيزيءَ سان اڳتي وڌائي سگهي ٿو. اهو نتيجو بلڪل اهڙو نه آهي، جيڪو آمريڪا چاهي ٿو.

ڊومنگوس چيو ته، ”آمريڪا پاران چين کي چپ برآمد ڪرڻ تي لڳايل پابنديون الٽو اثر ڪري رهيون آهن. اهي پابنديون ڊيپ سيڪ جهڙين ڪمپنين کي پراڻي هارڊويئر کي بهتر طريقي سان استعمال ڪرڻ لاءِ پريشان ڪن ٿيون. جنهن سان تحقيق ۾ وڌيڪ ترقي ٿئي ٿي.“ هن وڌيڪ ٻڌايو ته، چيني ڪمپني گهٽ جديد چيس ۾ وڌيڪ سمارت تربيتي ٽيڪنڪس جي مدد سان طاقتور مصنوعي ذهانت ماڊل تيار ڪري ورتا آهن.

آمريڪا مصنوعي ذهانت جي تحقيق ۾ اڃا تائين اڳواڻ آهي. اتي سائنسدان اهڙا سسٽم تيار ڪري رهيا آهن، جيڪي ٻولي کي بهتر سمجهي سگهن، وڌيڪ ڀروسي سان هدايتن تي درستيءَ سان عمل ڪري سگهن ۽ نقصانڪار رويي کان بچي سگهن. آمريڪي ٽيڪ ڪمپنيون جديد مصنوعي ذهانت تي پڻ ڪم ڪري رهيون آهن، جيڪي پاڻ فيصلا ڪرڻ جي قابل هجن.

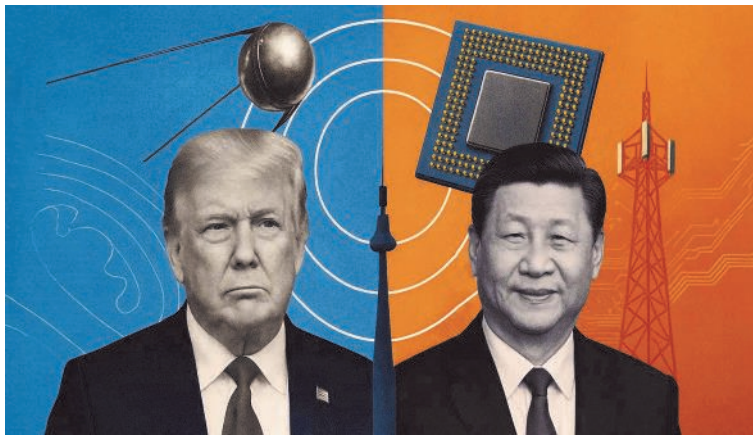
ٻئي طرف، چين زميني اثر ۽ عالمي رسائيءَ جي معاملي ۾ تيزيءَ سان اڳتي وڌي رهيو آهي. هو ترقي پذير ملڪن کي ڊجيٽل بنيادي ڍانچو ڏيڻ لاءِ مصنوعي ذهانت پليٽفارمز ۽ اوپن سورس ماڊل برآمد ڪري رهيو آهي. علي بابا ۽ هواوي جهڙيون ڪمپنيون ايشيا، آفريڪا ۽ يورپ ۾ ڊيٽا سينٽر ۽ ڪلائوڊ پليٽ فارمز ٺاهي رهيون آهن، جيڪي آمريڪي خدمتن جي ڀيٽ ۾ سستا متبادل پيش ڪن ٿيون.

بييجنگ عالمي سطح تي پنهنجا مصنوعي ذهانت، ضابطا ۽ معيار پڻ وڌائي رهيو آهي، ته جيئن عالمي معيارن کي پنهنجي قومي مفادن مطابق شڪل ڏئي سگهي. چيني ڊيٽا ۽ قدرن تي تربيت يافتہ ماڊلس کي فروغ ڏيڻ سان حڪومت اهو طئي ڪرڻ چاهي ٿي ته مصنوعي ذهانت سسٽم تاريخ، ثقافت ۽ سڄ کي ڪيئن سمجهن. اهو سڀ هڪ آمريتي نظام مان اچي رهيو آهي، جتي اظهار جي آزادي اڃا تائين محدود آهي.

ڊومنگوس مطابق، ”جيڪو به وڏن ٻوليءَ جي ماڊلس تي ڪنٽرول رکندو، سو ماضي ۽ مستقبل ٻنهي تي ڪنٽرول رکندو. اهي ماڊل حقيقت کي شڪل ڏين ٿا ۽ چين چاهي ٿو ته هو پنهنجون نقط نظر ڏيکاري.“

سان فرانسسڪو ۾ قائم آي آءِ جي انسٽيٽيوٽ جي ڊائريڪٽر روبين فيلڊمين ان کي سرد جنگ جو نئون روپ سڏيو. هن آمريڪي خبرن جي ويب سائيٽ ”ايڪسيوس“ کي ٻڌايو ته، ”اها جنگ اهو ملڪ کٽندو، جيڪو مصنوعي ذهانت جي شعبي ۾ سڀ کان اڳتي رهندو ۽ ان ترقيءَ کي ڊگهي عرصي تائين برقرار رکڻ جي قابل هوندو.“ ■

دنيا جي سڀ کان وڏي چپ ٺاهيندڙ ڪمپني ”اينويڊيا“ جي، سي اي او جينسن هوانگ خبردار ڪيو آهي ته آمريڪا کي ڪنهن گهمندڙ ۾ نه پوڻ گهرجي، ڇو ته مصنوعي ذهانت جي ڊوڙ ۾ چين ڪو گهڻو پوئتي نه آهي. واشنگٽن يونيورسٽي جي ڪمپيوٽر سائنس جي پروفيسر، پيڊرو ڊومنگوس مطابق، ”هاڻي چين، آمريڪا جي رفتار کان اڳتي وڌي رهيو آهي. هنن ڪجهه سالن ۾ آمريڪا جي رفتار کي پڪڙي ورتو آهي ۽ اڳتي وڌڻ جي ڪوشش ڪري رهيا آهن.“

Image_ X Screenshot

جڏهن ته مغربي ڪمپنيون پنهنجا ماڊل اڏائڻ جي ديوار جي پويان بند رکنديون آهن. ڊومنگوس چيو، ”اڳ ۾ آمريڪي ڪمپنيون پنهنجيون مصنوعي ذهانت ٽيڪنالاجيز کليل طور تي شيئر ڪنديون هيون، جنهن سان جدت کي فروغ ملندو هو، پر هاڻي اهي مقابلي جي خوف کان انهن کي لڪائينديون آهن، جيڪو جدت لاءِ نقصانڪار آهي.“

چين تي نظر رکندڙ ماهرن مطابق، چيني مصنوعي ذهانت وارين ڪمپنين ۾ زبردست مقابلو هلي رهيو آهي. چين جي سرڪاري ميڊيا مطابق، جولاءِ 2025 تائين چيني ڪمپنيون 1,500 کان وڌيڪ ’وڏا ٻوليءَ جا ماڊل‘ جاري ڪري چڪيون هيون. اهڙا انگ اکر هن سال جي وچ تائين دنيا ۾ جاري ٿيل 3,755 ماڊلس جو لڳ ڀڳ 40 سيڪڙو آهن.

هاڻي سوال اهو آهي ته انهن نون ڪمپنين (اسٽارٽ اپس) مان ڪيتريون واقعي نفعو ڪمائي سگهنديون، ۽ ڇا اها صورتحال چين جي مصنوعي ذهانت جي عزائن کي نقصان پهچائي سگهي ٿي؟ بييجنگ ان تي ڌيان ڏنو آهي ته ٽيڪنيڪل شعبي کي ’غير منظم مقابلي‘ کان بچڻ جي صلاح ڏني آهي.

اوپن ڪمپاس جي 18 آڪٽوبر 2025 جي رپورٽ مطابق، استدلال، علم، رياضي ۽ ڪوڊنگ جهڙن شعبن ۾ ڪارڪردگي جي بنياد تي دنيا جي 20 مصنوعي ذهانت ماڊلس

چين 2030 ع تائين مصنوعي ذهانت جي شعبي ۾ دنيا جو گواڻ بڻجڻ چاهي ٿو. بييجنگ جو هدف آهي ته سندس مصنوعي ذهانت پليٽفارمز آمريڪي صلاحيتن جي برابر هجن، پر جديد چيس جي ڪوٽ ۽ آزاديءَ جي اظهار جي بغير ڇا چين ائين سڀ ڪجهه ڪري سگهندو؟

هن وقت آرٽيفيشل انٽيليجنس (مصنوعي ذهانت) عالمي طاقت جو نئون سڪو بڻجي چڪي آهي، ۽ چين وڏي پئماني تي ان کي حاصل ڪرڻ ۾ ڏاڍا آهي. چين 2017 ۾ اعلان ڪيو هئو ته 2030 تائين هو دنيا جي اڳواڻ مصنوعي ذهانت طاقت بڻجندو. هن اهو هدف حاصل ڪرڻ لاءِ اربين ڊالرن جي سيڙپڪاري

ڪئي آهي. ان جي ڪري ملڪ اندر جدت ۾ پڻ تيزيءَ آئي آهي. اندازو آهي ته حڪومت ۽ نجی ڪمپنيون، ٻئي گڏجي، رڳو هلندڙ سال (2025) ۾ مصنوعي ذهانت تي لڳ ڀڳ 100 ارب ڊالر خرچ ڪري رهيون آهن.

هن سال چين هڪ اسٽارٽ اپ، ڊيپ سيڪ، ذريعي دنيا جي ٽيڪنالاجي انڊسٽري کي حيران ڪري ڇڏيو. ان جو وڏو ٻوليءَ جو ماڊل، چيٽ جي پي ٽي ۽ گروڪ جهڙن مغربي اعليٰ برادرين کي ٽڪر ڏئي رهيو آهي. ڊيپ سيڪ گهٽ ۾ گهٽ ساڳئي ڪارڪردگي ڏيکاري رهيو آهي، پر گهٽ خرچ ۽ گهٽ ڪمپيوٽنگ طاقت سان.

ٻئي طرف، علي بابا جهڙي آي۔ڪامرس ديو هڪ نئون طاقتور مصنوعي ذهانت ماڊل پيش ڪيو آهي. هن دنيا ۾ وڌيڪ ڊيٽا سينٽر ٺاهڻ جي پنهنجي منصوبي جو به اعلان ڪيو آهي. اهو ڏيکاري ٿو ته چين جون وڏيون ٽيڪ ڪمپنيون، مصنوعي ذهانت ۾ آمريڪي غلبي کي چيلينج ڪرڻ لاءِ سنجيده آهن. ان دوران، ٽينسٽ پڻ ان ڊوڙ ۾ پنهنجي گرفت مضبوط ڪئي آهي. هن هونيوان۔اي13 بي نالي هڪ مصنوعي ذهانت ماڊل لانچ ڪيو آهي، جيڪو وڌيڪ تيز، وڌيڪ سمارت ۽ اوپن سورس آهي.

انهن سڀني ترقيون مان صاف ظاهر ٿئي ٿو ته چين جي مصنوعي ذهانت ايڪو سسٽم ۾ شامل اسٽارٽ اپس، وڏيون ٽيڪ ڪمپنيون ۽ خود حڪومت، اهي سڀ گڏجي مغربي ملڪن ۽ پاڻ ۾ موجود ٽيڪنيڪل فرق کي ختم ڪرڻ ۾ جُنبيل آهن.

دنيا جي سڀ کان وڏي چپ ٺاهيندڙ ڪمپني ”اينويڊيا“ جي، سي اي او جينسن هوانگ خبردار ڪيو آهي ته آمريڪا کي ڪنهن گهمندڙ ۾ نه پوڻ گهرجي، ڇو ته مصنوعي ذهانت جي ڊوڙ ۾ چين ڪو گهڻو پوئتي نه آهي. هوانگ تازو سي اي بي سي کي ڏنل انٽرويو ۾ چيو ته، چين جو سماج تمام تيزيءَ سان نئين ٽيڪنالاجي کي اختيار ڪرڻ وارو سماج آهي.

هڪ ارب کان وڌيڪ انٽرنيٽ استعمال ڪندڙن سان چين جي وڏي آبادي پاڻ ۾ هڪ ٽيسٽنگ گرائونڊ جو ڪم ڪري ٿي. ان ذريعي نئين مصنوعي ذهانت ٽيڪنالاجي تمام تيزيءَ سان صارفين، خدمتن ۽ صنعتن تائين پکڙجي رهي آهي. ان کان علاوه چين جا مصنوعي ذهانت ماڊل سسٽن هارڊويئر تي هلڻ لاءِ ٺاهيا ويا آهن، جنهن سان انهن جو استعمال تمام گهٽ خرچ وارو ٿئي ٿو.

واشنگٽن يونيورسٽي جي ڪمپيوٽر سائنس جي پروفيسر، پيڊرو ڊومنگوس مطابق، ”هاڻي چين، آمريڪا جي رفتار کان اڳتي وڌي رهيو آهي. هنن ڪجهه سالن ۾ آمريڪا جي رفتار کي پڪڙي ورتو آهي ۽ اڳتي وڌڻ جي ڪوشش ڪري رهيا آهن.“ ڊومنگوس زور ڏنو ته، اها راءِ صحيح نه آهي ته آمريڪا وڏن ٻوليءَ جي ماڊلس جي شعبي ۾ تمام گهڻو اڳتي آهي. هن ٻڌايو ته، چين جون ڪيتريون ئي ڪمپنيون، جهڙوڪ 2010 ۾ بائيڊو جو ڊيپ لرننگ گروپ، ڪيتريون ئي آمريڪي ڪمپنين کان اڳتي هو.

طاقتور ماڊلس جهڙوڪ: ڊيپ سيڪ، ڪوٽن۔3 ۽ ڪيمي ڪي2 کي اوپن سورس ڪري، چيني ڪمپنيون ڊيولپر کي جديد مصنوعي ذهانت اوزارن تائين مفت رسائي ڏئي رهيون آهن.

الطاف ايترو

گڏيل قومن جي هڪ رپورٽ موجب، هر سال دنيا مان نو (9) ٻوليون غائب ٿي رهيون آهن.

ڪيڊو ٻوليءَ جي آخري عالم ايمونڊ جانسن جو لاڏاڻو ۽ ٻوليءَ کي بچائڻ لاءِ اڳتي آيل الاٽنا ٽهليت

ايمونڊ جانسن پنهنجي ورثي لاءِ هڪ جيئري ڀل هو. ويٽنام جنگ جو هڪ تجربڪار فوجي، جيڪو هڪ وقت ۾ بيخوفيءَ سان هيليڪاپٽرن مان چالاڪ لڳائيندو هو، هُو ساڳيو جذبو پنهنجي ثقافتي ورثي جي سنڀاليندڙ جي حيثيت ۾ کڻي آيو. ٻوليءَ جي حفاظت ڪندڙ الاٽنا ٽهليت پاران کيس ”شاندار ڪهاڻيڪار“ قرار ڏنو ويو. ڪيڊو قوم جي آبادي 1800 ع ۾ ڪجهه سون تائين وڃي پهتي هئي. ڪوڊو 19 جي وڏا سندن انهيءَ نقصان کي وڃي وڌايو، جنهن تازن سالن ۾ ستن مان پنج روانيءَ سان ڪيڊو ڳالهائيندڙن کي ڪاٺن ڪسي ورتو. اهي تاريخي ۽ موجوده چئلينجز مقامي ٻولين جي نازڪ حالت کي اجاگر ڪن ٿا، جن مان آمريڪا ۾ 197 جيئرين ٻولين مان 193 کي خطري ۾ سمجهيو وڃي ٿو.

توهان کي اچي ٿي، استعمال ڪريو. ”سندس اهو عمل سندن ٻوليءَ جي بحاليءَ لاءِ هڪ عملي ۽ پراميد طريقو آهي، جيڪو برادريءَ جي ميمبرن کي خوف يا شرم کي ختم ڪرڻ ۽ پنهنجي ورثي کي ڪنهن به سطح تي قبول ڪرڻ جي تلقين ڪري ٿو. قبيلي جو عزمر ڪلاس کان اڳتي وڌي ٿو. ڪيڊو قوم ٻولي جي حفاظت لاءِ هڪ فنڊ قائم ڪرڻ جو منصوبو ٺاهيو آهي، جيڪو جانسن جي ورثي کي عزت ڏيڻ لاءِ هڪ فعال قدم آهي. اهو عمل به اوڪلاهاما اسٽيٽ يونيورسٽي انسٽيٽيوٽ آف ٽيڪنالاجي سان نوڪري جي تربيت لاءِ شراڪت وانگر، قبيلي جي ثقافتي ۽ معاشي بحاليءَ جي وسيع نظريي کي ظاهر ڪري ٿو. رڪارڊنگ، ڪهاڻين ۽ گيتن کي محفوظ ڪرڻ سان، ڪيڊو يقيني بڻائي رهيا آهن ته مستقبل جا نسل ان علم تائين رسائي حاصل ڪري سگهندا، جيڪو جانسن ۽ ٻين شين ڪيو هو. تنهن ڪري اڄ اها ٻوليءَ روايتي سان ڳالهائڻ سندن لاءِ هڪ وڏي چئلينج آهي. بهرحال اهي ڪوششون خطري هيٺ آيل ٻولين کي بچائڻ وارين عالمي تحريڪن سان هر آهنگ آهن، جن بابت گڏيل قومن جي هڪ رپورٽ آهي ته، ”هر سال نو (9) ٻوليون غائب ٿي رهيون آهن.“

ايمونڊ جانسن جي وفات سندن ٻولي جي خاتمي جي وسيع اثرن تي غور ڪرڻ جو هڪ لمحو سمجهيو وڃي ٿو. هر ٻولي سمجهڻ جا منفرد طريقا رکي ٿي، ۽ ان جو نقصان انسانيت جي گڏيل ورثي کي گهٽائي ٿو. جيئن ڪيڊو قوم جي هڪ شخص چيو، ”اسان تيزيءَ سان ڳالهائيندڙ وڃائي رهيا آهيون. اها ڳالهه سندس دل ٽوڙي ٿي.“ هو نڪپتي، ڊاڪوتا، چيروڪي، چڪاسا ۽ سيمينول قومن جي ميمبرن پاران ظاهر ڪيل يڪجهتي، مقامي برادرين ۾ پنهنجي لساني ۽ ثقافتي سڃاڻپ کي محفوظ ڪرڻ جي گڏيل جدوجهد کي واضح ڪري ٿي.

ٽهليت، جانسن جي لفظن کي ياد ڪندي چوي ٿي، جنهن چيو هئو ته، ”توهان کي رڳو هڪ چالاڪ هڻڻي آهي ته دنيا کي ڏيکاريو ته توهان اهو ڪري سگهو ٿا.“ ڪيڊو قوم اها چالاڪ هڻڻي رهي آهي، ۽ اسان سڀئي چاهيون ٿا سندن ٻولي غائب نه ٿئي پر اها نئين سر جيئري ٿي پوي. ■

ڪيڊو قوم جي ٻوليءَ کي بچائڻ لاءِ ڪوششون ڪندڙ الاٽنا ٽهليت.

ڪيڊو قوم جي آبادي 1800 ع ۾ ڪجهه سون تائين وڃي پهتي هئي. ڪوڊو 19 جي وڏا سندن انهيءَ نقصان کي وڃي وڌايو، جنهن تازن سالن ۾ ست مان پنج روايتي ڪيڊو ڳالهائيندڙن کي ڪاٺن ڪسي ورتو. اهي تاريخي ۽ موجوده چئلينجز مقامي ٻولين جي نازڪ حالت کي اجاگر ڪن ٿا، جن مان آمريڪا ۾ 197 جيئرين ٻولين مان 193 کي خطري ۾ سمجهيو وڃي ٿو.

پر ان بحران جو ڪيڊو قوم جو جواب انهن جي لڳ ۽ عزمر جو ثبوت آهي. ٻوليءَ جي حفاظت جي ڊائريڪٽر الاٽنا ٽهليت جي اڳواڻيءَ ۾، اهو قبيلو ڪيڊو ٻولي کي ڊاڪيومينٽ ڪرڻ ۽ بحال ڪرڻ جي ڪوشش ۾ مصروف آهي. ٽهليت، جنهن اوڪلاهوما يونيورسٽي مان مقامي آمريڪي ٻولي جي بحاليءَ تي تحقيق ڪئي، اها نه رڳو ٻولي پر ان جي ثقافتي علم کي به محفوظ ڪرڻ لاءِ ڪم ڪري رهي آهي. بزرگن ۽ نوجوانن لاءِ ذاتي ۽ زور ذريعي پيش ڪيل برادري جي بنياد تي ٻولي جا ڪلاس نوان ڳالهائيندڙ پيدا ڪرڻ ۽ ٻولي کي زنده رکڻ جو مقصد رکن ٿا. ٽهليت چوي ٿي ته، ”ٻولي مٿي نه آهي، پر اها سمهي پئي آهي ۽ اها انهن جڳهن ۾ موجود آهي جتي اها هڪ وقت ۾ وڏي پئماني تي ڳالهائي ويندي هئي. جهڙوڪ گهرن ۽ حڪومتن ۾. اها اهو طريقو اختيار ڪري ٿي ته، ٻولي کي ”جيترو به يا جيئن به ٿورو

14 جولاءِ 2025 تي، اوڪلاهاما جي ڪيڊو قوم کي ايمونڊ جانسن جي وفات سان تمام گهرو نقصان پهتو، جيڪو ڪيڊو ٻولي جو آخري روايتي سان ڳالهائيندڙ شخص هو. ايمونڊ جانسن 95 سالن جي عمر ۾ وفات ڪري ويو. قبيلي پاران کيس پنهنجي ٻوليءَ جو ”اهم عالم“ ۽ ”آمله بزرگ“ قرار ڏنو ويو. ايمونڊ جانسن جو لاڏاڻو نه رڳو ڪيڊو قوم لاءِ پر انهن سڀني لاءِ به هڪ وڏي گوند جي گهڙي هئي، جيڪي مقامي ٻولين جي ثقافتي ۽ تاريخي اهميت کان واقف آهن. هن جي وفات ٻوليءَ جي ورثي جي نازڪ حالت کي اجاگر ڪري ٿي ۽ ڪيڊو ٻولي، جنهن کي ”هسپانائي/هٽائي“ به سڏيو وڃي ٿو، کي ختم ٿيڻ کان بچائڻ لاءِ جاري ڪوشش جي حمايت جي فوري ضرورت کي واضح ڪري ٿي، پر ان نقصان جي باوجود، ڪيڊو قوم جي پنهنجي ٻوليءَ کي محفوظ ڪرڻ جي عزمر ۾ اميد جي روشني ۽ سڄي دنيا جي انهن برادرين لاءِ عمل جو سد آهي، جيڪي ساڳين مشڪلاتن ۽ للڪارن کي منهن ڏئي رهيون آهن.

ڪيڊو ٻولي رڳو رابطي جو ذريعو نه آهي؛ پر اها ڪيڊو قوم جي سڃاڻپ جي اهم ترين علامت آهي. جيئن ڪيڊو نيشن جي چيئرمين بوبي گونزاليز افسوس وڃان چيو، ”اها اسان کي ’ڪيڊو بڻائي ٿي.“ اها ٻولي قبيلي جي تاريخ، روحانيت، قدرن ۽ عالمي نظريي جو پندار آهي، جيڪا کين پنهنجي ابن ڏاڏن سان ڳنڍي ٿي، جيڪي گهٽ ۾ گهٽ 900 عيسوي کان موجوده دور جي لوزيانا، ٽيڪساس، آرڪنساس ۽ اوڪلاهاما جي علائقن ۾ رهندڙ آهن. لفظ جهڙوڪ ”ٽيشا“، جنهن جو مطلب آهي ”دوست“ ۽ جيڪو ”ٽيڪساس“ نالي جو اصل آهي، اهو ٻوليءَ جون گهريون ثقافتي پاڙون ظاهر ڪري ٿو. ڪيڊو لاءِ، پنهنجي ٻولي ۾ روايتي وڃائڻ رڳو لفظن جو نقصان نه آهي، پر انهن جي ثقافتي جوهر سان لاڳاپن جو ٽٽڻ پڻ آهي. گونزاليز هڪ خط ۾ چيو: ”ٻولي، ثقافت ۽ زمين کان سواءِ، توهان هاڻي قبيلو نه رهيا.“

ايمونڊ جانسن ان ورثي لاءِ هڪ جيئري ڀل هو. ويٽنام جنگ جو هڪ تجربڪار فوجي، جيڪو هڪ وقت ۾ بيخوفيءَ سان هيليڪاپٽرن مان چالاڪ لڳائيندو هو، اهو ساڳيو جذبو پنهنجي ثقافتي ورثي جي سنڀاليندڙ جي حيثيت ۾ کڻي آيو. ٻوليءَ جي حفاظت ڪندڙ الاٽنا ٽهليت پاران کيس ”شاندار ڪهاڻيڪار“ قرار ڏنو ويو. هن پنهنجي آخري سالن ۾ ڪيڊو ٻولي کي منتقل ڪرڻ لاءِ اڻٽڪ محنت ڪئي، نه رڳو لفظ پر انهن ڪهاڻين، گيتن ۽ تعليمات کي به شيئر ڪيو، جيڪي ان کي زنده رکندڙ آهن. سندس ڪهاڻين ذريعي سبق سيکارڻ جي صلاحيت، جهڙوڪ ٽهليت کي خوف تي ضابطي بابت سندس صلاح، جيڪا هن جي پيراشوٽر تجربن مان نڪتل هئي، ٻولي جي حڪمت ۽ لڳ ۽ صلاحيتن کي ظاهر ڪري ٿي.

2023 ۾ ڪيئرين پروڪٽر ۽ ڪوڊو 19 جي وڏا دوران ٻين پنجن جي وفات کان پوءِ جانسن جي موت بابت چيو ويو ته جيڪي پنهنجي ٻولي روايتي سان ڳالهائيندا هئا، سي هليا ويا. اهو ان برادريءَ لاءِ هڪ تباهه ڪندڙ صدمو آهي، جيڪا اڳ ۾ ئي تاريخي صدمن سان مقابلو ڪري رهي آهي.

ڪيڊو ٻولي جو زوال هڪ الڳ واقعو نه آهي، پر صدين جي منظر خلل جو نتيجو آهي. وفاقي ۽ مذهبي انڊين بورڊنگ اسڪولن، جن مقامي ٻارن کي زبردستي انهن جي خاندانن کان جدا ڪيو ۽ انهن کي پنهنجي ٻولي ڳالهائڻ جي سزا ڏني، آمريڪا جي مقامي ٻولين جي روايتن کي تباهه ڪري ڇڏيو. ڪيڊو قوم، جيڪا 19هين صديءَ ۾ ڪيترن ئي جبري منتقلين کان پوءِ اوڪلاهوما جي ڪيڊو ڪائونٽي ۾ منتقل ٿي، کي بينڪيت ۽ بيمارين جي اضافي دٻاءُ کي منهن ڏيڻو پيو.

سُڪار جاکرو

همت ۽ حوصلو جي علامت: استاد مولا بخش لاڙڪ

مولا بخش لاڙڪ صاحب خيرپور آرٽس ڪائونسل جو بنيادي صدر هيو، پر 2014 ع کانپوءِ جڏهن آرٽس ڪائونسل شديد اختلافن جي ور چڙهي ڏهاڪو ڪن سالن لاءِ تڪراري بڻيل رهي، ته انهيءَ عرصي جي وچ ۾ آرٽس ڪائونسل جي سرپرست اعليٰ ڊاڪٽر نفيسه شاهه، لاڙڪ صاحب کي آرٽس ڪائونسل کي صحيح رستي تي آڻڻ جو ٽاسڪ ڏنو. لاڙڪ صاحب مون سميت ڪجهه دوستن کي پنهنجي ”نوا“ واري آفيس ۾ گهرايو هو ۽ صلاح مشورو ڪيو هو. اسان جو ڪيس جواب اهو هو ته، اوهان پاڻ اچي آرٽس ڪائونسل جون واڳون سنڀاليو ته، اسان اوهان سان گڏ هونداسين. بدقسمتيءَ سان ستت ئي لاڙڪ صاحب جي طبيعت ناساز ٿي پئي ۽ لاڏاڻو ڪري ويو. ائين اهو ڪم اتي ئي رلي ويو.

سومري پنهنجي عهدي تان استعفيٰ ڏئي ڇڏي. ان وقت جي ڊپٽي ڪمشنر خيرپور (چيئرمين سچل يادگار ڪاميٽي) مون کي گهرائي پڇيو ته، هن وقت يادگار ڪاميٽيءَ جي ٻين ميمبرن مان ڪهڙو سينئر ميمبر آهي، جنهن کي سيڪريٽريءَ جي ذميداري ڏني وڃي؟ مون ان وقت مولا بخش لاڙڪ صاحب جو نالو تجويز ڪيو ۽ ائين لاڙڪ صاحب يادگار ڪاميٽيءَ جو سيڪريٽري مقرر ٿي ويو ۽ ڪيس اهڙو نوٽيفڪيشن گهر موڪلي ڏنو ويو.

لاڙڪ صاحب اهڙي اوچتي فيصلي تي حيران ٿي ويو هو. مون کي فون ڪري، ڪلندي چيو هئائين، آبا! هيءَ سموري شرارت تنهنجي ٿي لڳي.... ”مون عرض ڪيو ته، ”سائين، مون ته سينارٽيءَ جي بنياد تي ڪجهه ٻيا نالي به تجويز ڪيا هيا.... توهان جو نالو چونڊجي ويو....“ ان کانپوءِ ڪيئي سال اسان سندس سچل يادگار ڪاميٽيءَ جي ڪمن ۾ ٻانهن ٻيلي رهياسين. انهن سالن ۾ ڪيئي موڙ اهڙا آيا جو ماڻهن جي بي جا تنقيد کان تنگ اچي لاڙڪ صاحب سيڪريٽريءَ جي عهدي تان استعفيٰ به لکي، پر هر دفعي اسان ڪيس ايلاز متون ڪري، ائين ڪرڻ کان روڪيو.

سائين مولا بخش لاڙڪ صاحب، هادي بخش لاڙڪ صاحب جو ننڍو ڀاءُ هيو هادي بخش لاڙڪ صاحب NOWA (نوا) جي نالي سان هڪ غير سرڪاري سماجي تنظيم ٺاهي هئي. سندس وفات کانپوءِ مولا بخش لاڙڪ صاحب ان اداري جي اڳواڻيءَ جو ڪم سنڀاليو. NOWA طرفان ”نوا پريٽ“ جي نالي سان خيرپور ضلعي ۾ اسڪولن جو چار وڇايو ويو. ان منصوبي لاءِ اسٽاف جي پرڻيءَ جي سلسلي ۾ مولا بخش لاڙڪ صاحب مون کان به مدد ورتي هئي ۽ مون ڪيس ڪيئي قابل نوجوان ڳولي ڏنا، جيڪي ان منصوبي جو حصو بڻيا.

قربان منگي

اها 1979_80 ع جي ڳالهه آهي، جڏهن سنڌي پرائمري اسڪول، محلي نظاماڻي خيرپور جي عمارت ٺهري ۽ ڪري پئي هئي ۽ مون ان وقت پنهنجي ٻاراڻي عمر ۾ ان تي هڪ استوري لکي هئي، جيڪا باتصوير استوري ”عبرت“ ۽ ”هلال پاڪستان“ اخبارن ۾ شايع ٿي هئي. ”هلال پاڪستان“ ته ان وقت پنهنجي هڪ صفحي جو پورو آڏ منهنجي انهيءَ استوريءَ کي ڏنو هيو. ان وقت ڪي پنج ڇهه سنڌي اخبارون ئي شايع ٿينديون هيون ۽ انهن ۾ وري ”عبرت“ ۽ ”هلال پاڪستان“ مقبول ترين اخبارون هونديون هيون. ”هلال پاڪستان“ ۾ منهنجي استوري ڇپجڻ سان خيرپور جي تعليم کاتي ۾ هڪ قسم جو ٿرٿلو مڇي ويو.

ان وقت تعليم کاتي جو ايس ڊي او جڏهن نظاماڻي محلي جي انهيءَ اسڪول جو معائنو ڪرڻ آيو ته، هن ان خواهش جو اظهار ڪيو ته مون سان انهيءَ ليکڪ کي ملايو، جنهن اسڪول جي حوالي سان اخبارن ۾ استوري لکي آهي. اتفاق سان مان ان وقت اسڪول جي ڀرسان ئي ٻارن سان گڏ راند کيڏي رهيو هيس ته مون کي نياپو مليو ته اسڪول ۾ استاد مون کي سڏيو آهي. ان وقت منهنجي پيرن ۾ چپل به ڪونه هئي، مان پيرين اڳهاڙو ئي اسڪول پڳس. سامهون مولا بخش لاڙڪ صاحب ويٺو هو، جيڪو ايس ڊي او ايجوڪيشن هيو. اسڪول جي استاد ساڻس منهنجو تعارف ڪرايو ته هي آهي قربان منگي، جنهن اها استوري لکي آهي. لاڙڪ صاحب مون کي ڏسي حيران ٿي ويو. ڪيس يقين ٿي نه پئي آيو ته هي ننڍڙو ٻالڪ، جنهن جي پيرن ۾ چپل به ڪونهي، اهڙو ڪم ڪري سگهي ٿو. ان ڏينهن کان وٺي مولا بخش لاڙڪ صاحب سان منهنجي وابستگي ٿي.

ان کان اڳ 71_1970 ع ۾ اسان نظاماڻي اسڪول ۾ ”جشن لطيف“ منعقد ڪرايو هيو. ان تقريب جو خاص مهمان به سائين مولا بخش لاڙڪ هيو. ان وقت مون ڪيس محض پري کان ئي ڏٺو هو. اڳتي هلي 1981 ع ۾ جڏهن مان سچل سرمست يادگار ڪاميٽيءَ ۾ شامل ٿيس، تڏهن کان ساڻس دوستيءَ واري وات جڙي. سچل سائينءَ جي ميلي جي ڪمن ۾ لاڙڪ صاحب هڪ ڪارڪن وارو ڪردار ادا ڪندو هيو. 1999 ع ۾ جڏهن

تڪراري بڻيل رهي، ته انهيءَ عرصي جي وچ ۾ آرٽس ڪائونسل جي سرپرست اعليٰ ڊاڪٽر نفيسه شاهه، لاڙڪ صاحب کي آرٽس ڪائونسل کي صحيح رستي تي آڻڻ جو ٽاسڪ ڏنو. لاڙڪ صاحب مون سميت ڪجهه دوستن کي پنهنجي ”نوا“ واري آفيس ۾ گهرايو هو ۽ صلاح مشورو ڪيو هو. اسان جو ڪيس جواب اهو هو ته، اوهان پاڻ اچي آرٽس ڪائونسل جون واڳون سنڀاليو ته، اسان اوهان سان گڏ هونداسين. بدقسمتيءَ سان ستت ئي لاڙڪ صاحب جي طبيعت ناساز ٿي پئي ۽ ستت ئي لاڏاڻو ڪري ويو. ائين اهو ڪم اتي ئي رلي ويو.

لاڙڪ صاحب جي آخري سفر ۾ اسان سندس ڳوٺ ”شاهه لڏاڻيءَ“ وڃي شريڪ ٿيا هئاسين ۽ پوءِ اسان سنڌ چلڊرينس اڪيڊميءَ ۾ هڪ تعزيتي ريفرنس به منعقد ڪرايو هو. يقينن لاڙڪ صاحب جي وڇوڙي سان خيرپور جي تاريخ جو هڪ روشن باب بند ٿي ويو.

لاڙڪ صاحب وٽ خيرپور رياست جي تاريخ جون ڪيئي ڳالهيون هونديون هيون. اسان اڪثر کانئس اهي ڳالهيون ٻڌڻ چاهيندا هئاسين. هو خيرپور رياست جي دؤر کان وٺي هڪ اسڪاٽ ليڊر رهيو هو. شاگرديءَ واري دؤر ۾ اسٽيج آرٽسٽ طور پرفارم به ڪندو هو. ڪجهه سال هادي بخش لاڙڪ صاحب جي وڙسي تقريبن ۽ يادگار سوينئر جي اشاعت جي ڪمن ۾ به اسان سندس ساٿ ۾ رهياسين. غم جي آخري حصي تائين هن هڪ متحرڪ زندگي گذاري، ڪارج واري زندگي گذاري. سچل سرمست يادگار ڪاميٽيءَ جي سيڪريٽريءَ جي حيثيت ۾ سالياني تحقيقي جرنل ”سرمست“ جي ڪيترن ئي شمارن جو ايڊيٽر به رهيو. مان ۽ امر اقبال انهيءَ ڪم ۾ سندس سهڪاري رهياسين. ڊپٽي ڪمشنر آفيس خيرپور ۾ سچل سرمست يادگار ڪاميٽيءَ جي آفيس جي قيام واري ڪم ۾ هو. اسان سميت، لعل بخش منگي صاحب جو سهڪاري رهيو.

لاڙڪ صاحب ريڊيو پاڪستان خيرپور جي مشهور ۽ اوڻائي روز جي پروگرام ”سهڻي ڌرتي“ (آبادگارن لاءِ ڪچهري) جو ڪيئي ورهيه مڪم ميزبان رهيو. هن پروگرام ۾ هو ”ڏاڏي پنهل“ جو ڪردار ادا ڪندو هو. هو ناز ٺاهڻ اسڪول ۽ سينٽ ٽريساز هاءِ اسڪول جهڙن وڏن ۽ قديم تعليمي ادارن جو سربراهه به رهيو.

اسان سائين مولا بخش لاڙڪ صاحب کي سدائين ياد ڪندا رهنداسين. ■

استاد مولا بخش لاڙڪ، سيدقائم علي شاهه ۽ قربان منگي سان گڏ سچل سرمست يادگار ڪاميٽي جي آفيس ۾.

مولا بخش لاڙڪ صاحب خيرپور آرٽس ڪائونسل جو بنيادي صدر هيو، پر 2014 ع کانپوءِ جڏهن آرٽس ڪائونسل شديد اختلافن جي ور چڙهي ڏهاڪو ڪن سالن لاءِ

يادگار ڪاميٽيءَ جو سيڪريٽري ڊاڪٽر تنوير عباسي صاحب گذاري ويو، تڏهن هڪ سال جي لاءِ ڊاڪٽر اڌل سومري کي سيڪريٽري مقرر ڪيو ويو. هڪ سال کانپوءِ اڌل

پُچو ٿا کيرُ آ زاهد! کٽان آيو، کٽي ويندو؟ - الائي چو نه ٿا سمجھو!
الائي کيرُ آهيان مان! - علي زاهد

علي زاهد جي شاعريءَ جو جائزو

علي زاهد، نالي ڪمائڻ واري ڊوڙ کان نه پري ضرور آهي، پر ڇا سندس تخليق ائين پري رهندي؟ ڪڏهن به نه. ڇاڪاڻ ته هن موجوده ۽ فرسوده سماج ۽ ان جي مظلوم ڪردارن تي نظر رکي آهي ۽ انهن تي نظر لکيا آهن. اوهان ڀلي جڳ جهاڻ جا ليکڪ ۽ شاعر پڙهو، پر رڳو سنڌ جي هنن سڀتن ليکڪن، علي آڪاش، حبيب ساجد، سهيل ڀٽي ۽ علي زاهد کي به پڙهي ڏسو ته ڪيترا ئي ليکڪ ۽ شاعر پاڻمراڻو اوهان جي مطالعي کان پري ٿي ويندا.

حاکم گل

مون جڏهن به ڪا شاعري پڙهي آهي ته روح جي اکين سان

پڙهي آهي. پڙهڻ وقت هڪ لمحو به ساهي پٽڻ کي ڪفر سمجهندو آهيان. مون شاعريءَ جي ميدان ۾ جهمريون هنيون آهن ۽ جهمريون تڏهن لڳنديون آهن، جڏهن شاعري اندر ۾ پيهي وڃي.

شاعريءَ جي زمين خشڪ آهي، انهيءَ کي سبز ڪيو ويندو آهي لفظن ۽ خيالن جي احساس سان ۽ احساس ئي شاعريءَ جو سڀ کان وڏو حسن آهي.

مان شاعريءَ ۾ داخليت کي گهٽ پسند ڪندو آهيان، ان لاءِ ته خارجيت واري شاعريءَ ۾ هڪ ته علميت جو دائرو وسيع هوندو آهي ۽ ٻيو ته شاعر ملڪ جي لاجواب شاعر نثار قباڻي، فلسطين جي محمود درويش، ترڪيءَ جي

”الائي کيرُ آئون ۾، الائي کيرُ آهيان مان؟
مٽيءَ تي ايئن پيو آهيان، مٽيءَ جو ڍير آهيان مان!

پُچو ٿا کيرُ آ زاهد! کٽان آيو، کٽي ويندو؟
الائي چو نه ٿا سمجھو! الائي کيرُ آهيان مان!“
آلستي رنگ ۾ رڳيل انهن خيالن کي علي زاهد وٽ لکڻ جو پنهنجو ڏانءُ آهي. هن رنگين دنيا جو پرستار گهٽ، پر سرءُ جهڙي موسم ۾ به پاڻ کي مدهوشيءَ جي منڍ ۾ گم ٿيندي ڳايو ۽ وڃايو آهي. ماڻ جي منڍ کي به انٽرئين ڪندي آرس جي وقت کي زندگيءَ جي اهم مقصد طور محفوظ ڪرڻ جو هنر به هو چڱي ريت ڄاڻي ٿو، جيئن چوي ٿو:

”جُهلو ڏن، وڏي ڪڻ ڪڻ، ٻهاري واڌ جي آهي،
اسان پيتون پيتو، پر خماري واڌ جي آهي.

ڇڏيندا ۽ هڪڙا نثر ۾ ڪمال جي ڪاريگري ڪندا آهن. علي زاهد جي پابند شاعري جڏهن مان پڙهندو آهيان ته، نئين دنيا ۾ گم ٿي ويندو آهيان ۽ سندس لفظن ۾ نون خيالن جا ڪيترائي پکي اڏامندي محسوس ڪندو آهيان. ڪڏهن ڪڏهن اهڙا غزل مون کي پڙهڻ لاءِ ملندا آهن، جو مون کان منهنجو محبوب شاعر راحت اندوري به وسري ويندو آهي. هيڏي وڏي شاعر کي جهٽ ڪهڙيءَ لاءِ ٿي وسارڻ، اهو علي زاهد جي ئي شاعريءَ جو ڪمال آهي، نه ته ڪير ٿو وساري اندوريءَ کي!

مون کي نظمائي ۽ نثرائي شاعريءَ ۾ سنڌ جا ڪيترائي شاعر ڪمال لڳندا آهن، پر ڪمال ۾ جمال کي شامل ڪرڻ جو هنر سڀ کان ٿوڄائي. شاعري ان کي ئي چڻبو آهي، جيڪا شاعر جي تخيل کي به ظاهر ڪري ته، ان سان گڏ سندس رويي کي به. انهيءَ ڪري ته مون کي علي آڪاش وڻندو آهي، جنهن چيو آهي:

”اڄ پاڻ سان
ملڻ لاءِ

تو وٽ آيس
نه ڄاتو

ماڻهو

مون سان ملڻ لاءِ

تنهنجو در

ڇو کڙڪائيندا آهن؟“

علي آڪاش جي هيءَ مختصر لکڻي واقعي به پڙهندڙ کي چرڪائي ڇڏي ٿي. مون کي انهيءَ لاءِ ته علي آڪاش وڻندو آهي، جو هو ٻين جيان نه ٿو لکي. اهڙي طرح علي زاهد جي غزلن سان گڏ سندس نظمن ۾ به روح سان رانديون ڪندڙ فلسفي ۽ محبت جا رنگ ملن ٿا. ”بغاوت“ جي عنوان سان لکيل سندس نظر مان مون کي آٿرلينڊ جي قومي گل

پورو مفهوم ته مون کي ياد ناهي، پر ايترو ضرور ياد آهي ته، هن علي زاهد کي متوجھ ڪندي چيو هو ته، ”تو ٻين جي لاءِ گهڻو لکيو، پر پاڻ تي ڪجهه به نه لکي سگهئين. تون ٻين جي ڪم ۾ سهولت بڻئين پر اهي توکان پاسو ڪري ويا. جوانيءَ ۾ عيش کي ترجيح ڏئي پر نپاءُ ۾ ساڻ وارا ڪسا رهيا، هاڻي به وقت ٿي، سڌري وڃ!“
مون کي خبر ناهي ته علي آڪاش مٿين جملن جو استعمال ڪيئن ۽ ڇو ڪيو، پر علي زاهد پاڻ چوي ٿو ته:

”بک وڪاڻا هٿ پورهيت جا،
هاريءَ پنهنجا ننگ ڪپايا!“

شيخ اياز پنهنجي هڪڙي شعر ۾ چيو آهي:

”شاعري جا روح گرمائي نه ٿي،
منزل مقصود کي پائي نه ٿي!“

پر علي زاهد جي ته هر سٽ ۾ شيخ اياز جي ڳالهه کان اڳتي ڳالهه ملي ٿي. شيخ اياز لکيو:

”جهوڙيءَ ٻاهران رات جهانجهرو ڳي،
پير ڪنهن جا هئا، ڪير مون کان پڳي!“

ساڳئي جديد انداز ۾ پنهنجي مشاهدي ۽ مطالعي جي آڌار تي علي زاهد لکيو:

”پٽ تي سازنگ لکان، برسات پئي،
گونيٽن سان گڏ نجان، برسات پئي.

بادلو هڪڙو ڪڪر ترسائڻ جو

هو ٺڪري جئن گهران، برسات پئي.“

هڪڙا شاعر پابند شاعريءَ ۾ به جدت کي ناهن

ڪافي پاسي کان ڊاڪٽر سيش بابو علي آڪاش، علي زاهد ۽ منير چانڊيو.

سنڌ جي اڪثر شاعرن ۾ داخليت پسندي عام آهي، پر مطالعي جي ڪوت سبب اها داخلي شاعري، شاعرائي روح جو ڏيک ناهي ڏيندي، پر علي زاهد جي هن داخلي شاعريءَ ۾ به راحت اندوريءَ جو چس ملندو، ڇاڪاڻ ته هيءَ مطالعي جو مسٽ ڪردار رهيو آهي، جنهن جو مثال سندس هيءَ غزل آهي:

”هر ڪا رات البيلي ناهي،
سڀ ڪو چاه چنبيلي ناهي.

سارا تارا هن جا سرتا،

زاهد! هوءُ اڪيلي ناهي.“

علي آڪاش ڪجهه وقت پهريان علي زاهد جي جنم ڏڻ تي مختصر، مقصد آموز سِتون لکيون هيون، جنهن جو

ناظم حڪمت، چليءَ جي پيبلو نرودا ۽ آمريڪا جي ٽي ايس ايلٽ جي نظمن ۾ مون کي جنهن شاعر جي ڪيفيت محسوس ٿي هجي ته، اهو علي زاهد آهي. هن جي، هر صنف ۾ ڪيل شاعريءَ جو پنهنجو اسلوب آهي. سندس شاعري مجموعي طور جماليات ۽ وطن پرست هجڻ سان گڏ داخلي شاعريءَ جي مزاج ۾ به لطف پري ٿي، ڇاڪاڻ ته شاعريءَ ۾ داخلي انسيت جو هجڻ فطري آهي، پر فطري هجڻ به ان ڪري آهي، جو هو هن سماج جو جاڳندڙ حصو آهي.

پابند شاعريءَ ۾ عرب شاعرن کان وٺي مون مطالعي ۾ دنيا جي اڪثر شاعرن کي آندو آهي، پر دل جي فريم ۾ ڪجهه ئي رهجي ويا، جن ۾ علي زاهد جو ذڪر به اهم آهي. سندس هي خيال پڙهو:

وسارڻ کان انڪار جهڙي شاعري

امير چانڊيو

ادب جي دنيا ۾ ڪجهه نالا ائين اُڀرن ٿا، جيئن اوچتو ڪنهن اڀرندڙ شاعر ۾ درياھ تي چنڊ جو عڪس لهي پوي. علي زاهد اهڙو ئي نالو آهي، جنهن جي شاعري احساس بڻجي دلبين ۾ ڌڙڪندي آهي. سندس شاعريءَ ۾ درد، محبت، وقت، سماج، ۽ انساني وجود جي بيچيني ائين آهي، جيئن ڪو سريلو ساز ڪنهن ويران رات ۾ دير تائين وڃندو هجي. علي زاهد جو ڪمال اهو آهي ته هو لفظ لکندو نه آهي، پر انهن کي جيئاريندو آهي. سندس هر شعر، هر مصرع ڪنهن زنده احساس جيان ٽڙيندي نظر ايندي آهي، ته ڪڏهن ڪنهن بي آواز وڳوڙي جيان، ته ڪڏهن ڪنهن خاموش مينهن جيان، جو دل تي وسندو آهي. هن جي شاعريءَ ۾ وقت جي ڦرندڙ چڪرن، بيهرحر سماج، ۽ احساس جي اڻپوري تڙپ جو اهڙو ميلاپ آهي، جيڪو پڙهندڙ کي هن کي ڇهي وڃي ٿو. علي زاهد جي شاعريءَ ۾ محبت صرف رومان نه آهي، پر هڪ فلسفو آهي. هو چوي ٿو ته،

”ستياناسي“ جي خوشبوءِ محسوس ٿئي ٿي. علي زاهد جي هڪ نظر جو خاص حصو پڙهو: ”ته هن وٽ ڪو به تيشو آ نه ٿي ڪا ڪلڪ ٿس هٿ ۾ ٽڪي پريت غلاميءَ جا ڦٽي ٿو آڱريون پنهنجون لکي ٿو نظر باغين جا مٺي تنهنجو اهو باغي اهو زاهد! اهو راڳي انوکا گيت ڳائي ٿو نئين ڪاريت ٺاهي ٿو محبت ۽ بغاوت جي سپن رسمن رواجن کان پري سڀ ڪائناتن کان مٿي ڏس ڪير ٻينو آ؟“

علي زاهد جي شاعراڻي هڪ خوبي اها به آهي ته هو شعر ۾ ساڻ ڀريندو آهي ۽ خارجي رنگ ڏيکاريندو آهي، جيئن ڏيهي ۽ پرڏيهي سوچن جو پڙهڻ واري کي احساس ٿئي. انهيءَ احساسن کي ڇهڻ وارا گهٽ شاعر آهن ۽ جيڪي گهٽ آهن، انهن ۾ حبيب ساجد به هن دؤر جو برجستو شاعر آهي، جنهن وٽ پڻ علي زاهد جيان لکڻ ۽ سوچڻ جو پنهنجو ڊڪشن آهي، مثال طور حبيب ساجد لکي ٿو:

”هن چيو
’آءٌ هيت يو‘
۽ مون دل جا سڀئي آئينا ڇڄي ڇڏيا
هن چيو
’گيت آڻوٽ‘
۽ مان دنيا مان ئي نڪري ويس
هن چيو
’آءٌ لو يو‘

مگر افسوس، اهو مان نه ٻڌي سگهيس،
اهو ڪمري جي وکريل ڪتابن ٻڌو،
اداس هوائن ٻڌو.

۽ هڪ نئين نهيل قبر ٻڌو ”

ڇا ته سوچڻ جي ڪيفيت آهي. ڪيڏو ته ڪلاسيڪس آهي ۽ اهوئي ڪلاسيڪس شاعر کي بين الاقوامي طور مڃائڻ ۾ ڪامياب وڃي ٿو. علي زاهد، نالي ڪمائڻ واري ڊوڙ کان نه پري ضرور آهي، پر ڇا سندس تخليق ائين پري رهندي؟

”پيار تڏهن سڄو ٿئي ٿو، جڏهن ان ۾ وڃائڻ جو خوف نه هجي.“ سندس شعرن ۾ جدائيءَ جي تلخي، ملاقات جي روشني، ۽ انسان جي بي نقاب حقيقت، سڀ گڏيل سفر ۾ هلن ٿيون. هودل کي پڇي، وري ان پڳل دل تي گل رکي ٿو ته جيئن زخمر به خوبصورت لڳن. سندس شاعريءَ جو هڪ خاص رنگ سماجي شعور به آهي. علي زاهد ائين نٿو لکي جيئن اڪثر ٻيا شاعر لکندا آهن. پر ائين ڳالهائي ٿو، جيئن ماڻهو پنهنجن سورن جي ڳالهه ڪن ٿا. هو عام ماڻهوءَ جي دل مان نڪرندڙ آه بڻجي، لفظن جي صورت ۾ پڙهندڙ جي روح تائين پهچي ٿو. اهو ئي سبب آهي جو سندس شاعري پڙهندڙن جي دل ۾ رهجي وڃي ٿي، وسرڻ کان انڪار ڪندي آهي. علي زاهد جي شاعريءَ ۾ هڪ نرمي آهي ۽ هڪ سڪون آهي، جيڪو شور ڪندڙ دنيا ۾ ڪنهن وڻ جي چانوَ جهڙو لڳي ٿو. هن جي قلم مان نڪتل هر بيت ۽ هر سٽ دل کي چهندي، هڪ نئون احساس پيدا ڪري ٿي. هودرد کي شاعريءَ جي زبورن ۾ پائي، ان کي خوبصورتيءَ ۾ بدلائي ٿو. سج ته علي زاهد خيالن جو موسيقار آهي، جيڪو هر غم کي راڳ بڻائي ٿو، هر چرپ کي آواز ڏئي ٿو، ۽ هر تڙپ کي اظهار ۾ بدلائي ٿو. سندس شاعريءَ ۾ وقت، محبت، ۽ انسانيت جو اهو لڳاءُ آهي، جيڪو ايندڙ دورن تائين گونجندو رهندو. هورڳو شاعر نه آهي، پر احساسن جو سفير به آهي، جيڪو پڙهندڙن جي دلبين ۾ اميد جا ڏيٺا روشن ڪري ٿو ۽ اهو ئي ڪنهن سچي شاعر جي فن جو مقصد هوندو آهي. ■

ameer.kawish@gmail.com

ليکڪ ۽ شاعر پڙهو، پر رڳو سنڌ جي هِنن سببتن ليکڪن، علي آڪاش، حبيب ساجد، سهيل ڀٽي ۽ علي زاهد کي به پڙهي ڏسو ته ڪيترا ئي ليکڪ ۽ شاعر پاڻمرادو اوهان جي مطالعي کان پري ٿي ويندا.

ان ڳالهه ۾ ڪنهن به قسم جو وڌاءُ ناهي ته مان علي زاهد کي جڏهن پڙهندو آهيان ته، شاعريءَ جا ٻيا سڀئي ڪتاب هڪ پاسي رکي رڳو هن جا ٽي نظم پڙهندو آهيان. مان رات جو جاڳندو به گهٽ آهيان، پر علي زاهد کي پڙهندي سج اُڀرڻ جي به خبر ناهي ٿوندي. علي زاهد نه جادوگر شاعر آهي، نه ئي هن وٽ خالي لفاظي آهي، پر هُو ذات جو ديوتا ڪلاڪار آهي ۽ اهڙو ڪلاڪار، جنهن تي سنڌ فخر محسوس ڪندي آهي. شيڪسپيئر عظمت بابت لکيو آهي ته، عظمت ٽن قسمن جي هوندي آهي: پهرين عظمت ماڻهوءَ کي خانداني ورثي طور ملندي آهي، ٻي عظمت ماڻهوءَ کي محنت سبب ملندي آهي. ۽ ٽئين عظمت ماڻهوءَ کي زوريءَ ڏني ويندي آهي.“

شيڪسپيئر جي باقي ڳالهين کي ڇڏيون به کڻي پر، ٻئي نمبر ڳالهه سان ضرور متفق ٿيندس ته، علي زاهد کي عظمت سندس محنت، ڪمٽمينٽ ۽ شاعريءَ سبب ملي آهي، ڇو ته جڏهن مون سندس هيءُ نثري ظم ”چنڊ جو ڪشتو“ پڙهيو ته منهنجا لڱ ڪانڊارجي ويا:

”آرڙهينءَ جو چنڊُ
فقير جي ڪشتي جيان
خاموش صدا جو
اهڃاڻُ
بڻيو ٻينو آهي
۽ تارا
خيرات ۾ اُڇلايل
سِڪن جيان.“

اهو نثري نظم پڙهڻ سان اها ڀڪ ٿي وئي ته جيئن اسٽينبول جي گهٽين ۽ بازارن ۾ رلندڙ اورهان پامڪ جڏهن ”اسٽينبول“ ناول لکي دنيا کي حيران ڪري ڇڏيو، تيئن علي زاهد به پنهنجي باقي سموري شاعريءَ جيان هڪڙي ڏينهن، هڪ ڏينهن اهڙو ئي شاندار نظم لکي دنيا کي حيرت ۾ ضرور وجهندو. ■

وايون

پارومل امراڻي

—1—

هن جون وڌڙيون ڳالهڙيون

۽ هو ننڍڙيون واڙيون

روح اندر رهجي ويون.

تڪ پئي خود سرماڻيو

جڏهن هنيائين ٿي لاڙيون

روح اندر رهجي ويون.

سرتين هن کان آ پڇيو،

ڪنهن جون هيون هو ڪاڙيون

روح اندر رهجي ويون.

هن جو من آ پارو،

آداڻون سڀ داڙيون

روح اندر رهجي ويون.

منظر ڪوبه نه ٿو وڻي،

هن جون اڪڙيون واڙيون

روح اندر رهجي ويون.

تُهڪ ٽڙي هن جا پيا،

هي چاهت جون چاڙيون،

روح اندر رهجي ويون.

هلڻ هن جو هويهو،

هرڻ جون ڪي چاڙيون،

روح اندر رهجي ويون.

ڀاڳ ڀلا پاروءَ جا،

تحفي آيون شاڙيون،

روح اندر رهجي ويون.

—2—

ڪارونجهر جي ڪور،

ڪٿيري کي خواب ۾!

پوري هيءَ تهذيب آ،

تاريخن جا دؤر،

ڪٿيري کي خواب ۾!

راسوڙن جي ريت ۾،

متڪورميا مور،

ڪٿيري کي خواب ۾!

ننگر ناسي نيڻ هن،

سونهن سنڌا شهزور،

ڪٿيري کي خواب ۾!

ڏيه مٿاران ڏاڍ هي،

پيڻي پورا پور،

ڪٿيري کي خواب ۾!

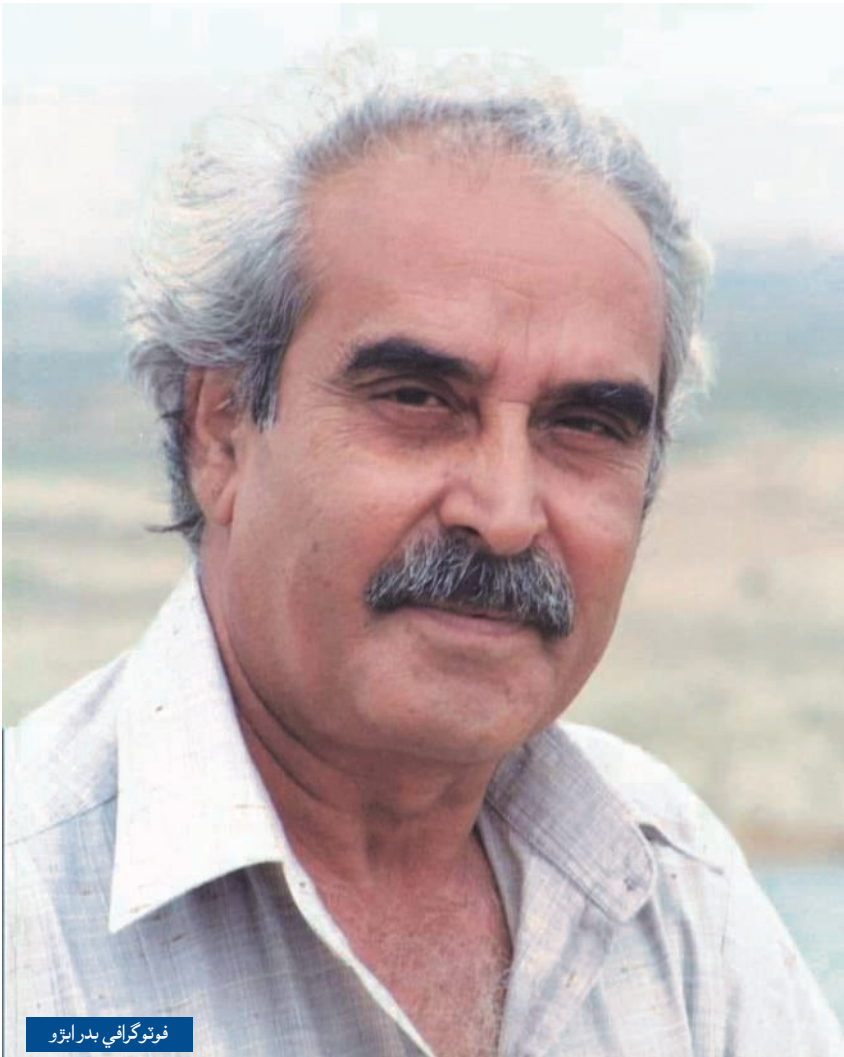
تاري تاري تات آ،

چنڊ وجهي ڙي هور،

ڪٿيري کي خواب ۾! ■

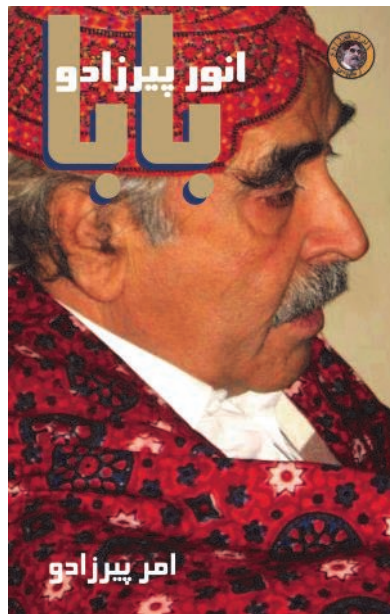
انور پيرزادو: ’زندگي موت کان پياري آهي‘

انور جي شخصيت نهايت اثرآڻي، پُرڪشش بلڪ مان چونڊس ته مرداڻي حسن ۽ وجاهت جو هڪ شاهڪار هئي. ڳالهائيندو هو ته سندس واتان نڪتل هر لفظ توريل تڪيل ۽ ٻڌندڙن جو ڌيان ڇڪائيندڙ هوندو هو. ڪتاب ”بابا“ کي امر پيرزادي 32 ٻاڻن ۾ ورهايو آهي ۽ انور پيرزادي جي زندگيءَ جي مختلف پهلوئن تي روشني وڌي آهي.

فوتوگرافي بدر ابڙو

تڏي جڏهن پٽ شاهه پهتاسون ته انور چيو ته، پهرين درگاهه تي ٿا هلون ۽ راڳ ٻڌنداسون. رات جا 9 تي چڪا هئا. انور جي خواهش جو احترام ڪندي مان ۽ بدر ساڻس گڏ راهي ٿياسون. رات جو ٻارهين تائين راڳ ٻڌندو رهيو، تان جو ثقافت کاتي وارن اچي اسان کي اتاريو ته ماني هلي ڪاڻو انور جي دل نه پئي چاهي، پر اسان سان هليو ماني ڪاڻي پاڻ وري موٽي راڳ ٻڌڻ هليو ويو ۽ صبح تائين اتي راڳ ٻڌندو رهيو. صبح جو جڏهن مليو ته اوجاڳي سبب سندس اکيون تانڊن جيان ڳاڙهيون ۽ چين تي مُرڪ هئس. مون کي ڏسي چيائين، ”يار، هي فقير جيڪو راڳ آلاپين ٿا، سو هر ڪنهن جي سمجهه ۾ نه ٿو اچي. لطيفي راڳ تي ۽ ڳائڻ جي انداز تي تحقيق ٿيڻ گهرجي. لطيفي راڳ لاءِ مختلف ڏينهن تي مختلف ٽولا اچي راڳ ڳائيندا آهن.

امر پيرزادو

”زندگي ڪيڏي به رکي
ڪيڏي به ڏکي
ڪيڏو به ڏچو
جي سچ پچو
موت کان پياري آهي.“
(انور پيرزادو)

انور پيرزادو سنڌ جو هڪ برک اديب، شاعر، محقق، جهونن آثارن جو ماهر، صحافي، ڪالم نگار، لطيف جو پارکو مطلب ته سنڌ جي ڪابه اهڙي جڳهه، مسئلو يا معاملو نه آهي، جنهن سان انور پيرزادي جي دلچسپي نه هجي، يا هن ان معاملي کي پنهنجي لکتن ۾ نه آندو هجي.

انور جي شخصيت نهايت اثرآڻي، پُرڪشش بلڪ مان چونڊس ته مرداڻي حسن ۽ وجاهت جو هڪ شاهڪار هئي. ڳالهائيندو هو ته سندس واتان نڪتل هر لفظ توريل تڪيل ۽ ٻڌندڙن جو ڌيان ڇڪائيندڙ هوندو هو.

امر پيرزادي پنهنجي تصنيف، جيڪا ڪنهن حد تائين تاليف ۽ تحقيق به آهي، کي ڪتاب ۾ سهيڙيو آهي. هن ڪتاب کي لکڻ جو مقصد بيان ڪندي امر لکيو آهي ته، ”انور پيرزادو اڪيڊمي، انور پيرزادي جا ڪجهه ڪتاب شايع ڪرايا ۽ هڪ ڪتاب

’تون ڪيڏو دور هليو ويو
آن’ سندس شخصيت تي
آندو آهي، پوءِ به لڳر ته
سندس شخصيت تي اڃان
لکڻ جي ضرورت آهي. ان
ضرورت کي محسوس
ڪندي، امر هي ڪتاب
’بابا انور پيرزادو‘ ڪتابي
صورت ۾ آندو، جنهن لاءِ
محمد علي پٺاڻ ۽ انور
پيرزادي جي ٻين دوستن
سندس گهڻي مدد ڪئي.“
انور پيرزادي جي شخصيت
ڇا هئي؟ سندس سوچ،
فڪر، نظريا، عملي زندگي
مطلب ته هر پهلوءَ کي امر
پيرزادي نمايان ڪري پيش

ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. ان ڪوشش ۾ هُو ڪيتري حد تائين ڪامياب ويو آهي؟ ان جو اندازو ليکڪ پاڻ لڳائي سگهي ٿو، پر ڪتاب جو عنوان نهايت ئي من موهيندڙ آهي ”بابا“ ڪيڏي نه چاشني آهي ان لفظ ۾ ۽ ان جي ادائگيءَ ۾ معصوميت، نمائائيءَ ۽ پيار جو اتساهه ملي ٿو.

ڪتاب جي مهاڳ ”هو راڻو رامڪلي جهڙو،“ جيڪو انور پيرزادي جي دوست ۽ برک صحافي حسن مجتبيٰ لکيو آهي، ۾ هُو امر جي ان خيال کان اختلاف رکندي لکي ٿو: ”مون کي ڪڏهن اهو آئيڊيا ڪونه وڻيو آهي ته اولاد يا والدين سندن سيلبرٽي يا مشهور شخصيت والد يا والدين بابت ڪتاب لکن. پوءِ پلي ارنيسٽ هيمنگوي يا عاصم جهانگيري يا فيض احمد فيض يا ذولفقار علي ڀٽي جون ڏيڻ يا شيخ اياز، يا رسول بخش پليجي جا پٽ ٿي ڇو نه هجن، ڇاڪاڻ ته ائين ڪرڻ سان نه ته والدين يا اولاد جن تي ڪتاب لکيو پيو وڃي، ان سان انصاف ٿي سگهندو ۽ نه وري پڙهندڙ سان. لکڻ واري محبت، عقيدت يا عشق پنهنجي جڳهه پر مان سمجهان ٿو ته انور پيرزادو جيڪڏهن امر پيرزادي جو پيءُ نه هجي ها، تڏهن به هن بابت هو ايئن ئي لکي ها. ها اها بي ڳالهه آهي ته انور پيرزادو جو پيءُ امر پيرزادي لکيو آهي ته، انور سنڌي ۽ سندس ڪيل پورهئي بابت واکاڻ ٻڌي چوندو هو ته کيس اسٽريس ٿيندو آهي.“

انور پيرزادو، شاهه جو شيدائي ۽ پارکو هو. پٽائي، انور جو آئيڊيل هو. هڪ پيري مان، بدر ابڙو ۽ انور پيرزادو پٽائيءَ جي عرس جي موقعي تي گڏجي وياسون. ثقافت کاتي پاران صحافين ۽ ڪالم نگارن کي خاص طور تي دعوت ڏيئي گهرايو ويو هو. تن ڏينهن ۾ مان به ”ڪٽر ۾ ڪٽو“ جي عنوان سان ”جاڳو“ اخبار ۾ ڪالم لکندو هئس.

انور جو وڏو پٽ زبير، جنهن سان کيس گهڻو پيار هو، بائيٽاليهن ورهين جي ڄمار ۾ دل بيهي وڃڻ سبب اوچتو گذاري ويو ان سان انور جي زندگي ۽ گهر ۾ ڄڻ زلزلو اچي ويو. انور جي گهرواري اهو صدمو برداشت نه ڪري سگهي ۽ هڪ سال کان پوءِ راهه رباني اختيار ڪيائين. انهن ٻنهي صدمن انور جي زندگيءَ تي به گهرا اثر وڌا. هن پنهنجي زندگي ۽ صحت جو خيال رکڻ شروع ڪيو. جو سندس پٽ، زال ۽ سندس وڏو ڀاءُ امام بخش، دل بيهي وڃڻ سبب گذاري ويا هئا.

اوچتو هڪ ڏينهن انور پنهنجي هڪ دوست اختيار ڀٽي جي گهران موٽيو ته سندس طبيعت خراب ٿي وئي. کيس اسپتال نيو ويو ۽ خبر پئي ته سندس پليٽليٽس گهٽجي سترهن هزارن کي وڃي پهتا آهن. الٽراسائونڊ ۾ ڪينسر جو شڪ ظاهر ٿيو. ماهر ڊاڪٽرن جڏهن کيس تناسيو ته خبر پئي ته کيس ڪينسر آهي، جيڪو آخري مرحلي کي پهچي چڪو آهي ۽ جس ۾ پڪڙجي چڪو آهي. جيتوڻيڪ ڪانس اها ڳالهه لڪائي پئي ويئي، پر هو سمجهي چڪو هو ته زندگي هاڻي ساڻس گهڻي وفا نه ڪندي. هن پنهنجي ٻارن کي ناول ’ڪينسر وارڊ‘ گهرائڻ جي فرمائش ڪئي. هن بيماريءَ جو بهادريءَ سان مقابلو ڪيو ۽ پنهنجي ڪنهن تڪليف جو اظهار نه ڪيو، پر آخرڪار بيماري مٿس حاوي ٿي وئي. آخري ڏينهن ۾ پنهنجي هڪ دوست اعجاز منگيءَ کي چيائين ته، هي انيٽاليهه سال گهڻي تماڪ ڇڪڻ جو نتيجو آهي. جڏهن انور گذاري ويو ته اعجاز منگي پنهنجي هڪ ڪالم ۾ لکيو هو ته جيوڙن کان جيوڙا کڻي سگهندا آهن، انسان صرف جيوڙن سان وقتي طور وڙهي سگهن ٿا. ائين امر جو ”بابا“ جيوڙن کان جنگ هارائي ويو. ■

جن مان هر هڪ جو انداز هڪ ٻئي کان مختلف هوندو آهي.“
ڪتاب ”بابا“ کي امر پيرزادي 32 ٻاڻن ۾ ورهايو آهي ۽ انور پيرزادي جي زندگيءَ جي مختلف پهلوئن تي روشني وڌي آهي. سڀني ٻاڻن تي ڳالهائڻ جي وقت اجازت نه ڏيندو. مان ٻن ٻاڻن ۾ لکيل مواد بابت اوهان کي ڄاڻ ڏيندس، جيڪي انور جي حياتيءَ جا اهم باب آهن.

”انور پيرزادي جو سنڌ تي لکيل گزيٽيئر“ واري بابت بابت راءِ:

ادي مهتاب راشدي جنهن دور ۾ اطلاعات کاتي جي سيڪريٽري هئي ته هن انور پيرزادي ۽ شمشيرالحيدريءَ کي اير پي آي هاسٽل ۾ هڪ ڪمري ۾ ويهاري کائڻ سنڌ اپ ڊيٽ جي نالي سان گزيٽيئر لکرايو هو. هنن سنڌ جي هر ضلعي جا دورا ڪيا، ڄاڻ گڏ ڪئي ۽ اها محنت ورهين کان پوءِ ساب پئي ۽ 2012 ع ۾ ”ايڪسپلورنگ سنڌ“ جي نالي سان اهو گزيٽيئر شايع ٿيو. سنڌ جي حوالي سان اهو هڪ مستند دستاويز آهي، جنهن ۾ هر ضلعي جي معاشي، تعليمي، ثقافتي، جهونن آثارن مطلب ته هر شعبي سان لاڳاپيل مستند ڄاڻ ڏنل آهي. شل ائين ٿئي ها ته ان ڪتاب کي هر سال اپ ڊيٽ ڪيو وڃي ها، جيئن مختلف انسائيڪلوپيڊيا کي ڪيو ويندو آهي ته اسان کي سنڌ بابت هيڪاندي معلومات جو پندار ملندو رهي ها. انور پيرزادي ۽ شمشيرالحيدري ۽ مان ته چونڊس ته ادي مهتاب جي اها ڄاڻ نه فقط ساراهڻ جوڳي آهي، پر انڱن اکرن ۾ معلومات جي حوالي سان اهو هڪ اهم قيمتي دستاويز آهي، جيڪو سنڌ جي هر تعليمي اداري ۽ کاتن ۾ موجود هئڻ گهرجي.

”ڪينسر جي بيماريءَ سان منهن ڏيڻ“ باب بابت:

محمد خان ابڙو هاڻي آسودو هوندي به پنهنجي غربت واري ماضيءَ کي نٿو وساري

زندگي ۾ ڪجهه ڳالهيون درس ٿي وينديون آهن، پر ڪجهه ڳالهيون انسان جي رت ۾ ضمير بڻجي وينديون آهن. محمد خان ابڙي جي ضمير ۾ محنت، وقار ۽ حوصلي جو احساس هروقت ساھ جي سڳي سان ڳنڍيل رهيو. وقت سان گڏ سندس اندر ۾ پڙهڻ ۽ اڳتي وڌڻ جي خواهش به وڌيڪ مضبوط ٿيندي وئي. زندگيءَ ۾ اهو وقت اچي ٿو، جڏهن انسان پاڻ سان پاڻ فيصلو ڪري ٿو ته، کيس اڳتي وڌڻو آهي يا رڳو حالتن جي لٽ هيٺ رهڻو آهي. محمد خان ابڙو پڙهڻ شروع ڪيو. نه وسيل، نه ماحول، پر جذبو ايترو طاقتور جو سڀني رڪاوٽن کي مات ڏيئي ويو.

اکين ۾ اميد جون روشن لهرون هونديون هيون. کيس هميشه پنهنجي اندر مان ئي اهو آواز ٻڌڻ ۾ ايندو هئو ته، ”جيڪڏهن مان محنت ڪري سگهان ٿو ته، مان پاڻ کي معاشي طور بدلائي به سگهان ٿو.“

زندگي ۾ ڪجهه ڳالهيون درس ٿي وينديون آهن، پر ڪجهه ڳالهيون انسان جي رت ۾ ضمير بڻجي وينديون آهن. محمد خان ابڙي جي ضمير ۾ محنت، وقار ۽ حوصلي جو احساس هروقت ساھ جي سڳي سان ڳنڍيل رهيو. وقت سان گڏ سندس اندر ۾ پڙهڻ ۽ اڳتي وڌڻ جي خواهش به وڌيڪ مضبوط ٿيندي وئي. زندگيءَ ۾ اهو وقت اچي ٿو، جڏهن انسان پاڻ سان پاڻ فيصلو ڪري ٿو ته، کيس اڳتي وڌڻو آهي يا رڳو حالتن جي لٽ هيٺ رهڻو آهي. محمد خان ابڙو پڙهڻ شروع ڪيو. نه وسيل، نه ماحول، پر جذبو ايترو طاقتور جو سڀني رڪاوٽن کي مات ڏيئي ويو.

علم انسان کي صرف پڙهيل نه بڻائيندو آهي، پر سلجهيل بڻائيندو آهي. محمد خان ابڙي جو ذهن به علم سان روشن ٿي ويو. مزدوريءَ کان استيت بڻڪ تائين پهتو. زندگيءَ ۾ سڀ کان وڏو انعام اهو هوندو آهي، جڏهن انسان پنهنجي محنت جو نتيجو پنهنجي اکين سان ڏسي. محمد خان ابڙي جو عام مزدور کان استيت بڻڪ جي معتبر اداري تائين پهچڻ وارو سفر رڳو نوڪري حاصل ڪرڻ وارو نه هيو، پر اهو هڪ واضح ثبوت هيو ته غربت ڪا تقدير نه

زندگي ڪنهن به انسان کي جيڪو شروعاتي مقام ڏئي ٿي، اهو ضروري ناهي ته آخري مقام به ساڳيو هجي. انسان جيڪڏهن حوصلو، محنت، ثابت قدمي ۽ شعور سان اڳتي وڌڻ جو حوصلو رکي ته تقديري سڀني لڪيرن کي بدلائي سگهي ٿو. محمد خان ابڙو اهڙو ئي نالو آهي، جنهن غربت جي سخت گهيڙي مان اڀري نه فقط پاڻ کي روشن ڪيو، پر هو ٻين جي لاءِ به رهنمائيءَ جو مينار بڻجي ويو.

تصوير سنڌيلو

محمد خان جو جنم هڪ اهڙي خاندان ۾ ٿيو، جيڪو پورو وقت پورهيو ڪرڻ باوجود ٻن ويلن جي ماني به پوري طرح پيٽ پري کائي نه سگهندو هو. ته پوءِ تعليم جي حاصلات ته صرف تصور ۾ ئي هوندي. نه ڪا سهولت، نه آسائش، نه وسيل، پر سندس اندر ۾ ڪجهه بڻجڻ جي خواهش هميشه زندهه رهي.

غربت عام انسان کي ٽوڙي ڇڏيندي آهي، پر ڪڏهن ڪڏهن اها ئي غربت انسان جي اندر غيرت، همت ۽ پروسجي جو حوصلو پيدا ڪندي آهي. محمد خان ابڙو انهن دورن مان گذريو، جتي زندگي سندس لاءِ روز چيلينج بڻيل رهي، پر هن ڪنهن به للڪار اڳيان سر نه جهڪايو. سندس جوانيءَ جو دور پورهئي، پگهر جي مزدوري ۽ جفاڪشيءَ سان ڀرپور رهيو. هو جڏهن سڄ اڀرڻ کان اڳ گهر کان ٻاهر نڪري هوٽل تي مزدوري لاءِ ويندو هئو ته سندس

آهي. تقدير تڏهن ٿي لکجي، جڏهن انسان پاڻ محنت ڪري ٿو. استيت بڻڪ تائين پهچڻ سندس محنت، همت، دليري، خود اعتمادِي ۽ جدوجهد جي پختي ڪهاڻي آهي.

اڄ جڏهن محمد خان ابڙو عزت، اعليٰ مقام، سهولت ۽ آسودگيءَ واري زندگي گذاري ٿو، تڏهن به هو پنهنجي ماضيءَ جي وقت تي چٽيل ياد کي نه ٿو وساري. ان جو سندس اها پوسٽ آهي، جيڪا هن 2022 ع ۾ سيوهڻ ۾ ٻوڏ متاثرين سان ملڻ وقت ڪئي هئي. (ان جو عڪس هتي شامل آهي.)

ماضيءَ جي ياد کيس سيڪاري ٿي ته ڪڏهن به انسان غرور نه ڪري، ڪڏهن به پنهنجي ماضيءَ کان انڪار نه ڪري ۽ ڪڏهن به پنهنجي ڪاميابيءَ کي ذاتي نه سمجهي، پر خالق جي عطا ۽ عنايت سمجهي. انهن ماڻهن کي عزت ڏيڻ، سندن زخمن جي مرهم بڻجڻ ۽ سندن ڏک ۾ گڏ بيهڻ، اهي سڀ ڳالهيون محمد خان ابڙي جي شخصيت جو مرڪزي حصو آهن.

جيڪو انسان غربت ۾ رهيو هجي، اهو ئي غربت جي درد کي سمجهي سگهي ٿو. سواج به محمد خان ابڙي پنهنجي زندگين جي ڏکين گهڙين کي ڪنهن به صورت ۾ ناهي وساريو.

اهڙا ڪردار ورلي پيدا ٿيندا آهن، اهڙا ماڻهو تقدير بدلائيندا آهن، ۽ اهڙا ماڻهو ئي قومن جي اک جو نور بڻبا آهن. محمد خان ابڙي جي زندگي هڪ سادي انساني ڪهاڻي نه، پر محنت جي عظمت، عقل جي روشني، شعور جي بيداري ۽ انسانيت جي خدمت جو مڪمل فلسفو آهي. هو ثابت ڪري ٿو ته انسان جي اصل سڃاڻپ سندس ڪپڙا نه، پر سندس ڪردار هوندو آهي. هو هڪ زنده مثال آهي غربت کي شکست ڏيڻ ۽ ڪاميابي ماڻڻ جو. ■

Muhammad Khan Abro

Sep 24, 2022 · 🌐

اڄ خدا تعاليٰ مون کي سڀ ڪجهه ڏنو آهي، پر اڄ کان چاليهه پنجاه سال اڳ اسان جي گهر ۾ ڪڏهن چله ٻرندي هئي ته ڪڏهن ڪونه ٻرندي هئي،

لنگهن کائي وڏا ٽياسين،

هر قسم جي مزدوري به ڪرڻي پئي،

هوٽل جي تندور تي مانيون به پچايم،

اڄ ڄامشوري جي رليف ڪئمپ تي لڳايل تندور تي

چڪر هڻڻ ويس ته پراڻيون يادون تازيون ڪرڻ لاءِ

تندور تي ڪجهه مانيون پچايم،

بعد ۾ منهنجي ننڍڙي پٽ اسد سان گڏ ٻوڏ سبب بي گهر

ٿيل ماڻهن کي رات جي ماني ڪارائيسين ته دل ڏاڍي

خوش ٿي،

پر سڀ کان گهڻو سکون ان ويل ملیم جڏهن منهنجي

سموري فيليءَ خيمن ڀرسان گڏ ٿيل ٻوڏ ستايل ٻارڙن

سان گڏجي ويهي ماني کائي.

مون کي پنهنجو ماضي ياد آهي ان ڪري مون ڪي خبر

آهي ته بک ڇا ٿيندي آهي !

ڏھ سال اڳ ڪيل

هڪ يادگار سفر جي دل تي چٽجي ويل وارتا

’عاجز‘ صاحب جن جا سَنُوتَ سَنَتان آھن. اُتي اسان 1990 جي ڏھاڪي ۾ مِنيءَ ۾ اِستِيع ڪَئي ويندڙ يادگار ڊرامي ’اَس نِراس‘ ۽ اسلام ڪوٽ ۾ سنت نيشورام جي ميلبي واري موقعي تي ڏرشايل آلمياتي ناٽڪ اُچَنتا ديوي ۽ پَوَن ڪُمار جي منج پُردِرشن جُون ساڙوڻيون پُڻ ساريون ۽ سائين منگهارام ’عاجز‘ جي فن ۽ ڪلاشِرتا کي ڍلي خُراجَ بہ پيش ڪيو. مڪليءَ جي مَاتا شينهن واريءَ ’ديوي ڌرگا مَاتا کي شينهن جي سُواري استعمال ڪرڻ جي ڪري مليل ’مَاتا شيران واليءَ‘ نالي جو سنڌي اَلُتو جي جبلن جي گُفائن ۾ لُڌل پُراجين مندر ۾؛ اسان کي ٻالي شاهي ٻاين ۽ سندن پَتارَن توڙي پايُن جي ھنگلاج ياترا تي سَنبت جَجھي ڏسڻ ۾ آئي. اُهي ياتري جُتنا وڏن ڊيڪن تي تيز فلمي طِرَزن وارا مَاتا انبي ڌرڳي جا پِچن ھُلائي، خُوب نِجي نِچاڙو ٿيڻ وارو آئند وٺي رھيا هُئا.

مندرجو پُروھت ڪاڪواسان کي پوڄن جا بہ گُره هئڻ بنا موڪل ڏيڻ کان اصل نابري واري بيٺو تہ، اسان سندس ڍل رکڻ لاءِ پَندارو بہ ڪيو. اُتي سِپن لاءِ ساڳيا ڪَنپَ، ساڳيو سَريڪو ڪاڇ پيٽ ۽ مِڙني لاءِ ساڳي شُرڏا ۽ شِيوَ جو سَچو ڍلي پاوا (جذبو) ھر شِيواداريءَ جي ڇيءَ مان جُھلڪي رھيو ھو. ”يڪسان نوعيت جو انساني آڌر سَتمان ۽ انسانيّت ئي سڀ کان مَھان“ وارو عملي مَظاھر، رُزاداريءَ جي ريتَ جي سَچي سَنڌ رکندڙ قَفيرن لاءِ سچ پِچ وڏي غور فڪر جو سامان سانڍي ويٺو ھو. ماڻھو تہ ماڻھو پر ڪپڙي ماڪوڙي کي بہ پنھنجي جِصي جو رُوقَ بَخُوبي رسي رھيو ھو....اُتي رُڳو صَفاڻي سَقراڻيءَ جي وري وري تَلقین ڪُئي پُئي ٿي وئي؛ باقي پيد پاڙو جو نالو نشان نٿي ڏسڻ ۾ آيو.

اُتي اسان جو مَڪڙيءَ مانند نَديڙو ھمسفر پيارو ڏليپ دوشي لوھاڻو؛ جيڪو ھاڻ پُرکڻي جو جاتل ناول نگار ۽ ڪالم نگار بڻجي چُڪو آھي؛ سو ساھدار مورتين جي ڏرَشن مان پُرشن ٿيڻ ۽ ساڻن وارا لاڀ ڪرڻ ۾ اصل اھڙو ڪوئجي ويو؛ جو چُڻي کڻي بس ڪر. تئين ڏينھن رھنجي سَھنجي ۽ سَنيري تيار ٿي، ناشتا پائي ڪري؛ مڪلي نئي کان ڪوٽ ڏجيءَ جو قلعو گھمندي ۽ پيار جي پُروھت رَسول بخش ڌرس جي جُھمپير واري عوامي آسَٽاني تان مانجھاندي سميت گھمرو ڏيئي وِڙڻ جي ڪُئي ھُئيسين. اُتندي ئي اسان تندي باگي ڀرسان ديھ نار جي ڳوٺ کڏھري ۾ خُوشحال ترين زميندار، مير خُدا بخش ٽالپر جو پنھنجي مَٽڙي بيگم مسماّت صاڄِب خانوَن جي پوتر پيار جي اُڻ مَٽ يادُ ۾ 1947ع ڌاري ٺھرايل تاج محل جھڙي مَقامي ساءِ ڏيندڙ شاندار تَ ماڙ ’صاحب محل‘ جو دليون مَعطَر ڪندڙ مَعاثنو ڪيوسين.

دودي جي ڏليري اسان کي رُپيا ماڙيءَ ڏي چڪڻ چاھيو تہ اسان سِيراڻيءَ وارا سَنڌا سيوھا وٺي؛ حنيف ڏيانگ جي حُب ساريندي ريتن اي ڪار تي نيٺ سنڌ جي سُورھيہ سلطان شھيد بادشاھ دودي سُومري جي تَرِيت تي وڃي پھتاسين. دودي جي ڏليريءَ کي تَسڪار ڪيُوهوسين....اُتي اسان کي مزار واري احاطي ۾ ھڪ مَقامي شاعر بہ مليو ھو، جنھن جو ھڪ عوامي شعري ڳتڪو بہ پڌرو ٿيل آھي؛ جنھن ۾ شايد ’سِنڌ.....‘ جو لُفظ بہ متان شامل ڪيل ھجي.!! پر ھن مھل سندس ۽ ڪتابَ جو نالو ڏھن تي تري نہ پيا اچن.

سنڌ جي ڪاري وارو چوڙ، نڪرائڻ جا اُڻ کَٽ آثار سانڍي بيٺل ڌڙا پڙا، پٿاڻي جي فقير ناڻي خان لُنڊ جا وسایل پڌ ۽ سنڌ جي خوشحال ترين ۽ ساکري سامُونڊي مَعيشت وارن اڳوڻن ايامن جا بُرياد حال مختلف منظر اسان جي بنھ ويجهي ۽ جھڙوڪر اکئين مَھندا هُئا ۽ جن کي ڦلھورڙ لاءِ کوجنا جي ڳوٺڙي کڻي پنھنجي مُنھن ديرو چماڻن جي ديرنہ سَنڌ ھُئڻ جُڳائي، باقي ھڙي ڪر جي حاجَت يا ھمٿ ھرڪونٺو ساري سنڀاري سگھي. ■

مَظلوُم دوست محنتي صحافي، جنگ اخبار ۽ جِيو نِيوز جي رپورٽر ھر دلعزيز دوست مَرخُور حنيف زُئي پنھنجي ويساھ واڳيل صحافتي ۽ ادبي سائين جي جھرمٽ ۾ اسان کي گولاڙجيءَ جي شاندار ۽ مثالي ڀرپس ڪلب جو دورو ڪرايو، پر اُتي قائم ڪيل رشڪ آميز روايتن جي بہ ڄاڻ ڏني ۽ اُتي اسان کي زاھد جناڻيءَ جھڙو لاڻق اُردو۔ سنڌي مُترجم ۽ اديب پڻ مليو. اسان مزدور صِفت ماڻھن اُتي حاڪم _ مڇيءَ ۽ ويشتو غير ويشتو کاڌن سان سانجھاندو ڪري؛ ڊگھي ڪچھري ڪري ۽ پوءِ شھر جي مشھور چانھ جو چُسڪو وٺي، تاريخ مَٽائي موڪلائي ڪُئي ھئي.

ماڻي مڪلي جي ڪڇي۔ ڀڳي قبر کان کان ڄام تماچيءَ جي اُڇيءَ اڏيل تَرِيت تائين، شھيد ڏولھ ڌريا خان جي بھترين تراشيل نِييءَ کان وٺي اسان ڄام نظامُ الدين سَمي عَرف ڄام نندي جي شاندار نموني جُڙيل ۽ ماضيءَ جي عمارتي شاھڪار ۾ ڪلاڪن تائين اڪيون ڪپائي جاڙو وئڻ لاءِ مجبور ڪندڙ عالیشان مَقبري تائين؛ گمنام گورن کان سُچايجندڙ سامين جي سلسلي مَٽائين، مَرقدن، مدفن، مزارن ۽ گنبدن سميت گھڻو ڪجھہ ڏٺو پَسِيوسين. مڪليءَ ۾ ھڪڙي پاسي جھڙ پَٽا جي جھلڪ ڏرَشنا ٿيندڙ عظيم قديم ماضي جَٽيل تراشيل شاھڪارن سُوڌو مدفون ھو ۽ اُن تھذيبي ورثي ۾ پنھنجي ماضيءَ جا وِجايل پيرا ڳولڻ وارن گھومو سياحن جي اُوت جوت بہ جاري ھئي تہ، بلڪل سامھون بَئي ڀر غاصب پَرماري آرغونن ۽ ترخانن جي تَرِيتن تي ويراني واکا ڪري رھي ھئي ۽ شايد تواريخ جي پاڇيءَ وارو جِسابَ ڪتابَ ڏسي رھي ھئي.

نئي ۾ مڪليءَ واري صديون پراڻي تاريخي قبرستان کي ڀيرائڻي زُخن ۾ اُڪ مان ڪڍڻ ۽ پنھنجي وقت جي ننگر۔ نئي راڄ ڏيڻن، پرکڻي پڌري جُونجھارن، ويڙھاڪڻ، عالمن، آخوندن، مدرسن، سچائيءَ جو درس ڏيندڙ صُرفين، سالڪن ۽ بُرگن جا مُرقد ۽ مدفن عقيدت، علم، آشڪاري ۽ تعميراتي فني ڪمال ۽ گھڙائي تراشِگيريءَ جي نِراليپڻ وچان ٺھارڻ واري ڪِرٽ ھن دوري جو سڀ کان شَھسو سبق اُموڙ پھلو ھئي.

اھو ميلن ۾ ڦھليل تاريخي قبرستان گھمڻ بعد ڪانو جي اُڪ ڪڍندڙ ڪاڙھي ۾؛ ھلاڪ ٿي ويل جِسي جو ٿڪ پِچڻ جا سانگ سمجھيا ويندا آھن. واضع رھي تہ ان وقت مَڪليءَ ۾ قديم آثارن واري کاتي طرفان سائيت گھمائيندڙ شَتل (گاڏڙي) سُروس سُروُع ڪو نہ ڪُئي وئي ھئي.

اسان ٻي رات مڪلي ۾ غير سرڪاري تنظيمن ۾ ڏھاڙي رَوڻ لاءِ جيءَ جان سان جاکوڙيندڙ دوستن جي ھڪ گڏيل مسواڙي آسَٽاني تي خُوب گذاري. گل گوماڻيءَ جا شعر ۽ مُود ٺھڻ سان گڏ گڏ اچڻ وارا چرجا، لطيفا ۽ ذُو مَعنوي مَٽولا اَدبيءَ توڻي مَحفل کي رونق اُفروز ڪري رھيا هُئا.

مڪليءَ ۾ ويساھي وسرام واري رات جو؛ غريبي گُلزار مان رَجي ريتي ٿيل مَٽڙي ميزبان علي احمد پنهور اميرائي ڍل سان اسان جي خُوب خاطر تواز ۽ ڪُئي.

مڪليءَ جا عظيم ۽ قديم ۽ تاريخي تھذيبي مقامَر ڏسڻ کان فارغ ٿي نڪرڻ بعد؛ اسان ڊگ ۾ ايندڙ مڪليءَ ۔ نئي جو ڌرگا ۽ ڪالي مَاتا وارو مندڙ ڏسڻ جو بہ پاڻ ۾ طمَ ڪري ويناسين. توراتري جي تَھوڙ سببان اُتي ھنگلاج ٿي ويندڙ ياترين جي بہ گھڻي رش ھئي، پر اسان جي ٽوليءَ گُڙديءَ درميان بہ ھمٿ ڪري مندر جا درشن ڪرڻ لاءِ ان ۾ گھڙڻ ۾ سوياري ٿي وئي....اُتي اسان جو پُوجاري ڪاڪا سان تعارفي مَکاميلو ٿيو تہ اُھو آشڪار ٿيو تہ شيواڌاري سائين سُجاول ڄائي، پنھنجي وقت جي مقبُولِ عام اِستِيع ڊرامہ نويس، سائين منگهارام

سال 2015ع جي سيپٽمبر ۾ آيل عيدُ الاضحیٰ جون ٽي موڪلون اسان جي مِنيءَ مان سنبريل چاھ چوڪڙي (ڍل، دوشي، گل ۽ امراڻي) بدين ۽ نئي ضلعي جي مختلف تاريخي ۽ سڀيتائي ماڳن جا درشن ڪندي؛ پيچ پراڻن ۽ نينهن نون دوستن جي ڳوٺن۔ نڪائن تي رين بسيرا ڪندي؛ گذاريون هيون. اسان خميس 24 سيپٽمبر 2015ع تي منجهند جو اها ياترا شروع ڪئي هئي ۽ ڇنڇر 26 سيپٽمبر 2015ع تي جھونجھڪڙي مهل گهرن درن ڏي واپس وري هنڌ پيڙا ٿيا هُئاسين.

جڏهن ان سفر ۾ بدين کان نئي ۽ جهمپير تائين اُچ وچ درميان مٿي توڙي هن تي اچائي عالم جي 24 ڀير ساڻ رکندڙ سائين علي حسن چانڊيو نہ

رُڳو ھمسفر بڻجي سوڙھو سڪڙو ٻيڻي ڏينھن گڏ ويهي رولاڪيون ڪندو رھيو ھو؛ تڏھن سغري سُونھين ۽ سھوليتڪار جو ڪردار پڻ پلي نموني نڀايائين. علي حسن جي ميل سان؛ اسان جي چوڪڙي ڦِري ڪجھہ وقت لاءِ پُورو پُنججڪڙو ٿي وئي پر شڪر ٿيو جو نصير ڪنڀر جي ڪھاڻي چُڪڙو (يا ڇھن ٽائرن جي نسبت سان چُھڪڙو) ٿيڻ کان باقاعدي بچي ويساين ۽ شايد اِھو ڀلو ان ڪري بہ ممڪن بڻيو جو؛ اسان سوچي سمجھي ڪو بہ اھڙو عجيب و غريب تجربي دان ھن سَھڻي سفر ۾ پاڻ سان ھاسيڪار گڏ ڪو نہ کنيو ھو.

اُسان بنا ڪنھن پُختي رٿابنديءَ جي اسھيا ھُئاسين، پر پاڻ ۾ خُوب ھر۔ آھنگي ھوندي ھن ڀريت جي پَنڌ ۾ خُوب پاتو ھو. اسان جي اُھا سفر ياترا ھر لحاظ کان سير حاصل ۽ مزيدار رھي ھئي. چرچا گھبا، ڪاڇ پيچ، قُرب۔ ڪچھريون، مڇيون ڀلا، ھواڻون گھٽاڻون، عربتي ڦرشي، لطيفي رھاڻيون، پاڙوءَ ياتَ جا ناھي ٺوڪي ڪيا ويندڙ نڪاٽ، گل گوماڻيءَ جا شعر ۽ لطيفا، علي حسن واٽان سڄي سفر ۾ نُور محمد سُومري جي نِراڻي شاعريءَ جو ورد، ساھت۔ سَنگيت مطلب تہ محظُوط ٿيڻ جو خاصو خلوص ھن دوري جي دين بَڻجي پنھنجي پنھنجي مَن گھري مزاجُ اُھراسان فقيرن جي ڀلُئ پيو ھو.

سغري بندوبست اُڄوڪي دور ۾؛ ڪُٽنبِي رٿابندي واري کاتي جي ڪميشنڊ آفيسر بڻجي ويل؛ ڀڀاري ڏليپ دوشي لوھاڻي جي خانگي مالياتي جِڪمَٽ عمليءَ جي مَرغُون مَنت ھئا. رستي جا خرچ پُکا باقي ٽنھي جُٽن وندي ورجي واري ڦيري پئي ڪيا؛ جنھن ۾ بہ ليڪا لاليءَ وارا ٿي ھئا....مانيون سڀني جاين راجن ڳوٺن ۽ سخي مردن تي جھليئون. ٻئي راميون ڪٽڻ لاءِ ڪُٽي خاصيون واٽيل ۽ چڪيل ٽائيل کڻڻ مليون، تہ ڪُٽي پروردگار جو پيارو پَٽ غُٽ ٿيو. سڄي سفر ۾ ڏليپ دوشيءَ جي ساڻ کنيل ڪينن۔ ڪُثر ’دوري جي منظراتي ڏسَتاوينديءَ ڪرڻ ۾ ڀلاشہ خُوب ڪم آئي؛ اِن خير لاءِ ھو واقعي ڪيئون لھي.

ان لاڙ ۔ ڪوھستان ياترا درميان اسان ’صاحب محل‘ گھميو. اسان ’رُپيا ماڙيءَ‘ جي حاضري ڏني، ڪراچيءَ جي ڪنڊيءَ مينھن جيئن پنھنجي قُرب ۾ قابو ڪري وجھندڙ چانڊيي علي حسن؛ پاڙوءَ مَھايي سنگت تي اورانگهي وِڃڻ جي حيار رکي تہ اسان پھرين رات ھنن جي ڳوٺ ’غلي مُراد چانڊيي‘ ۾ ڍل جي خُضور سان حاضر ٿي ڪاٽيسين....سچ پچ اُڻ مَٽيون مُجبتون مليون. ھن جي مِڙني ماڻھن ۽ رشتيدارن واٽان.....چاچي شُبع محمد چانڊيي جا لوڪ ڏاھپ سان ڀريل گُفتا ۽ پٿاڻي سرڪار ۽ ڀڳت ڪبير ۽ تَلسي داس جا تحت اللفظ اُچارَندڙ بيت ۽ دُھا وڏي اُسنَر تائين سُجاڳيل دوستن جُون ڍليُون اڪيليندا رھيا هُئا؛ باقي ٿورو گھڻو اثر سڀني نَدب جي خمارن ۾ بہ ورتو ھو.

بدين جي ڳوٺ علي مُراد چانڊيي ۾ گھاريل اُھا سڄي رات لاڙي ھواڻن جي ھندورن ۾ لڏندي ۽ سُڳاڳاسي چانورن جو ساءُ ساريندي گذاري ھُئيسين. ولھارن سان واسِئَل ھن وسَتيءَ ۾؛ پڪين جي باجھارين ٻولين ۽ گھاتن وٽن جي چانورن وچان سُوري ديو اسان مَزمانن جي آويگَٽ؛ روادارائت ميناچ جي امتزاج وارو منظر جوڙي؛ اوشا پَڙَٿام ڪرڻ سان ڪُئي ھئي. ڀاءُ علي حسن جي استاد ۽ رشتي ۾ مامي ٿيندڙ، اوطاق ڏئي، سائين وڏي، محمد ابرھيم چانڊيي صاحب سان؛ ماڪيءَ گاڏڙ مِني ۽ اصل نِج پَنج ڪچھري مڪڻ مانيءَ واري صُبوَحڙي (نيرن) سَمي ٿي مَٽي (مڇي) ھئي.

اسان ڳوٺي راھ وٽ پَساز بہ ڪيو ھڪ موالِي ھٿان ھڪ ٻن حُجَتي ٿي ويل دوستن؛ دُور تني ڪاڙھي کي پَرپُرو تَوڻ لاءِ؛ ساڻي پُوتيءَ جو گھوٽيل پاڻي اندر اتاري جھٽ گھڙي تراوت ماڻڻ جو بہ بہ لُطف ورتو. اسان درگاھ لُٽواري شريف جا اونده ۾ ٻڏي ويل منظر بہ صُبح يتيني ٿيڻ جي آس سان جيءَ سان جھٽيا....

اسان ان جِيونَ مَشافَت وِج ۽ عاقبت جو اوانو ڪندي؛ ٻئي ڏينھن 25 سيپٽمبر تي ’مڪليءَ‘ جو شھر خُمشان (Makli Necropolis) بہ چڱي پَر گھمِي ڦِري ڏٺوسون....! اسان ڪوٽ ڏجي جو ميرن وارو ميلن ۾ پکڙيل ڪوٽ بہ ذري پُڙي جاچي جوچي ڏٺوسين....اُسان ساھت، سَنگيت، پيار ۽ ڀريت جي سنڌ ڀرست پُروھت، ڪھاڻيڪار ۽ خاڪا نگار سائين رَسول بخش ڌرس جي جُھمڀر ۾ وسائيل ماڙيءَ واري عوامي آسَٽاني تي بہ سندس پُٽ سارنگ درس ۽ شاعر گُوي خاصخيليءَ سان ڪچھري، مُشاعرو ۽ مانجھاندو ڪري موٽيا ھُئاسين.

ورندي گولاڙجي ڀرپس ڪلب جي ڪورونا_19 واري قهر جي نذر ٿي ويل بيباڪ ۽

’هر شئي ۾ حيراني آهي‘

سعید منگی

منهنجو دوست ڊاڪٽر شهزاد ميمڻ ۽ مان، ويسٽ منسٽر پارليامينٽ، ان ڀرسان اپوٽاور، سپريمر ڪورٽ ۽ ان اڳيان پراڻا ٽيليفون بوٽ ڏسندا اچي چوڌاري ڦهليل اهر عمارتن ۽ باغيچن ڀرسان ويناسين. هر عمارت تي رليف اسڪلچر ۽ مختلف مجسما لڳل هئا. خاص طور تي سپريمر ڪورٽ جي ٻاهرئين پاسي، قانون جي حوالي سان ۽ تاريخي حوالن سان نصب ٿيل مجسما ڪيتريون ئي ڪهاڻيون ظاهر ڪري رهيا هئا. سپريمر ڪورٽ ٻاهران ابراهيم لنڪن جو مجسمو هڪ تمام وڏي بيس تي لڳل هيو. گڏوگڏ ٻين ڪيترين ئي اهر شخصيتن جا مجسما پڻ لڳل هئا. ٿورڙو اڳتي وڌياسين تہ، پراڻر منسٽر هائوس ڀرسان هڪ شاندار مانومينٽ ٺهيل هيو جنهن جو عنوان The Women by World War II هيو. جنهن تي ماڊرن اسٽائيل ۾ مختلف عورتن جون، مختلف لباسن ۽ اندازن ۾ تصويرون ٺهيل هيون. مجسم سازيءَ جو اهو انداز تمام جديد هيو. فگر ڪمپوزيشنس ۽ انهن جا Themes بہ تمام سٺا هئا.

رستي سان گهڙي سوار برطانوي فوجي ڪمانڊر جو گهڙي سوريءَ واري انداز ۾ مجسمو لڳل هيو. پراڻر منسٽر هائوس ٻاهران پراڻي دور جا گهڙي سوار فوجي، قديم اڳاٽي ڊريس پهريل بيٺل هئا. هر سياح مڪمل آزاديءَ سان اتي بيهي فوٽوگرافي ڪري رهيو هيو ۽ گڏوگڏ ملڪ جي وزير اعظم هائوس آڏو بغير ڪنهن پابنديءَ جي گهمي رهيو هيو. اسان آهستي آهستي لنڊن جي اهر پئٽنگس جي گئلينري تي مشتمل نيشنل ميوزم ۾ پهتاسين. ڊاڪٽر شهزاد مونکي چيو تہ، هن ميوزم ۾ اوهان کي سڀ کان وڌيڪ مڙ ايندو، جوهيءَ مڪمل آرٽ جو ميوزم آهي، جنهن ۾ اولڊ ماسٽرس جي سڀ کان وڏي ڪليڪشن موجود آهي. ليونارڊو ڊاوينسي، وان گو، بوٽيسلي ۽ ڪيترن ئي ٻين اهر مصورن جا اصل شاهڪار هتي موجود آهن. مونکي واقعي خوشي ٿي رهي هئي. ميوزم ٻاهران تمام وڏو اڱڻ هيو، جتي ڦوهارا ۽ ڪيترائي مجسما آويڙن هئا. راٿونڊ اسڪلچر ۾ شينهن جو شاندار مجسمو، رليف اسڪلچر ۽ ٻيا مانومينٽ لڳل هئا. اسان گيت تي پهتاسين. تمام وڏا پلڙ، ۽ قديم دور جي بادشاهي انداز ۾ ٺهيل ريسيپشن هئي. لنڊن ۾

اڪثر عجائب گهر سرڪاري آهن. ڪا بہ ٽڪيٽ رکيل ناهي. اهو ئي سبب آهي جو تحقيق ڪندڙن ۽ سياحن جو وڏو انگ اتي موجود هئو، ۽ بار بار اچڻ ۾ ڪا بہ رڪاوٽ ۽ روڪ ٽوڪ نہ هئي. اڳواٽ فير آن لائين بڪنگ ڪرائيندڙن لاءِ الڳ گيت هيو. جتان هو آسانيءَ سان وڃي رهيا هئا. باقي اوچتو گهمڻ ايندڙن جون ڪجهه قطارون لڳل هيون. ميوزم اندر داخل ٿيڻ سان تمام وڏا دروازا، وڏيون چٽيون ۽ رنگن جي خوشبوءِ آجيان ۾ هئا.

منهنجي سامهون گئلريءَ ۾ ڊسپلي ٿيل ايتريون پئٽنگس هيون، جو منهنجيون اکيون تيزيءَ سان هر پئٽنگ ڏانهن وڃڻ لڳيون. ريمبران جو پورٽريٽ، جيڪو تمام گهڻو مشهور آهي، ان سامهون بيهي لڳو جڻ پهريون ڀيرو ڏسي رهيو آهيان، ڇو تہ ان جا اسٽروڪ واضح ۽ ٿري ڏي جيان هئا. فوٽوگراف ۾ ڇپيل پئٽنگس ۾ ۽ اصل پئٽنگس ۾ تمام گهڻو فرق آهي. وان گو جي مشهور زمانہ ”سن فالور“ سان ڪيتريون ئي ڪهاڻيون منسوب آهن. مان ان سامهون بيٺل هيس تہ مونکي پنهنجي استاد پروفيسر اي آر ناگوري صاحب جا اهي ليڪچر ياد آهن، جن ۾ اڪثر انهن پئٽنگس جو ذڪر هوندو هئو ۽ اسان جي فائن آرٽس شعبي جي ڪورسن ۾ انهن ئي پئٽنگس جي باري ۾ ٿيوري هوندي هئي ۽ امتحانن ۾ اسان کي انهن متعلق تفصيل سان لکڻو هوندو هيو. اڪثر پئٽنگس جو تعارف تہ ٿيل هيو، پر سامهون بيهي ڏسڻ سان تمام گهڻي حيراني ۽ خوشي ٿي رهي هئي. ان وقت مون کي اڀارگل جو شير ياد اچي ويو. ”هر منظر اڃا وڃي رهيو.“

هر شئي ۾ حيراني آهي.“

ڪجهه پئٽنگس آڏو اچي اکين ۾ ڳوڙها تري آيا، جڻ ڪو انهن سان ايڏو گهرو عشق رهيو

هجي، ۽ جن کي پهريون ڀيرو سامهون اصل صورت ۾ ڏسي رهيو هيس. ڪهڙي ڪهڙي پئٽنگس تي لکان، ڇا ڇا لکان؟ بس مون جهڙي ننڍڙي مصور لاءِ اهو تمام گهڻو اعزاز هيو تہ، رنگن جي اسٽروڪس، ڪمپوزيشنس، Concepts ۽ هنر جي مهارت جا لاقائي شاهڪار سامهون هئا. واقعي نيشنل آرٽ گئلريءَ ۾ رکيل 13هين صديءَ جي وچ کان 20هين صديءَ جي شروعات تائين، لڳ ڀڳ 2300 کان وڌيڪ مغربي يورپي آرٽ جا نمونا لڳل هئا، جن ۾ وان آنڪ جي ”آرنو ليفيني پورٽريٽ، ”ٽرنر جي ”ڊي فائٽنگ ٽيمپلر“، وان

ڏٺو هئائين تہ، هن ۾ انهن مصورن ۽ سندن آرٽ ورڪ جو ذڪر آهي. مون کي چيو هئائين تہ، ”سعيدا! تون ضرور پڙهجانءِ ۽ ٽي سگهي ٿو تہ، زندگيءَ جي ڪنهن موڙ تي، ڪڏهن اصل ۾ ڏسين.“ سچ پچ اهي ڏٺڻ لڳيون ڳالهيون جڻ مون لاءِ تنوير صاحب جون دعائون هيون. ڊاڪٽر صاحب منهنجي آرٽ جي ڪر ۾ تمام گهڻي همت افزائي ڪئي. هو رنگن جي باري ۾، ۽ پئٽنگس جي مختلف مرحلن ۽ Themes تي وڌيڪ مهارت رکندو هئو. منهنجي نيشنل ڪاليج آف آرٽس لاهور ۾ داخلا ٿي هئي تہ ڊاڪٽر تنوير، فيض احمد فيض جي نياڻي سليما هاشمي صاحب لاءِ خاص خط لکي ڏنو هيو، جنهن ۾ ڊاڪٽر صاحب مون لاءِ لکيو هئو تہ، ”هي نوجوان سٺو تخليقڪار ۽ محنتي آهي. منهنجي اولاد جيان آهي.“ ڄامشوري ۾ بہ ناگوري صاحب کي، تنوير صاحب منهنجي خاص ڀارت ڪئي هئي.

مون ڪڏهن بہ نہ سوچيو هيو تہ هن گئلريءَ ۾ ڪڏهن اچي پهچندس ۽ اهي ڳالهيون ياد اينديون. نيشنل گئلريءَ ۾ ڪيتريون ئي پئٽنگس ڏسڻ جو موقعو مليو. واپس نڪرڻ تي دل ٿي نہ پئي چاهيو. واپسيءَ واري رستي سان تمام وڏو سونوئر شاپ هيو، جتي ڪيترائي آرٽ ورڪ جا ريلڪا ۽ مختلف ثقافتي شيون موجود هيون.

اسان واپس اچي هڪ ديسي هوٽل تي برياني ۽ سڄي کاڌي. شام جو ڊاڪٽر اعجاز گاجاڻي ۽ امتياز اڄڻ سان مختلف تفریح گاهن جو چڪر ڏنو. لنڊن شهر جا ڪيترائي معروف علائقا گهمياسي. ٻئي ڏينهن لنڊن ۾ ڪيترن سالن کان رهندڙ پراڻي دوست عثمانايل جي گهر ويس، جتي پايي چندا ۽ سندن ٻارڙا مليا. سندن ٻارڙا ميڊيڪل، فائن آرٽس ۽ انجنيئرنگ ۾ ڊگريون وٺي پروفيشنل زندگي ۾ معروف هئا. هيءَ دوست سنڌ يونيورسٽيءَ ۾ سائيڪلاجي شعبي ۾ پڙهيو ۽ سندس ٻي گهرواري بہ اني ٿي ساڳي شعبي ۾ پڙهي. سندن سڀ ٻار بہ ڄامشوري ۾ ڄاوا. اينجڻ، گبريلا، سامر سن، ۽ ڊيوڊ سندن جا نالا آهن. مون کي ”مامو“ ڪري سڏيندا آهن، ڇو تہ سندس امڙ، ادي چندا کي اسان پيڻ چوندا آهيون. مونکي ڏاڍي خوشي ٿي تہ اهي ٻارڙا نئين دور جي شعبن ۾ تمام گهڻا هوشيار ۽ ذميوار هئا.

مونکي لنڊن جا اهر ۽ ماڊرن مارڪيٽ گهمايائون، جتي دنيا جا تمام گهڻا مشهور ۽ مهانگا برانڊ رکيل هئا ۽ اتي ڪيترائي سيليبريٽي بہ هئا. مون پنهنجي وڏي پٽ، وريام جي خواهش تي هڪ مشهور پرفيومر ورتو، مان لنڊن جي ڪيترن ئي علائقن ۾ روزانو نڪري ويندو هئس ۽ آرٽ جا ادارا ڳولهي ڳولهي اتي پهچندو هئس. ڊي ڪنگس فائونڊيشن جي اسڪول آف ٽريڊشنل آرٽس پاران دعوت تي گهمڻ ويس. پوري دنيا جي مختلف ملڪن جا آرٽسٽ سيرامڪس ۽ ٽريڊيشنل آرٽ ۾ تمام سٺو ڪم ڪري رهيا هئا. منهنجي دوست، اين سي اي جي پڙهيل، غلام حيدر دائودپوٽي اتان ئي ماسٽرس ڪئي آهي ۽ ان جي دعوت تي ئي مون اتي آرٽ تي ڳالھ ٻولھ ڪئي. ڏاڍو سٺو سيشن رهيو. ■

گو، رافيل ٿائيتيسن، ريمبران، ايڊگرڊايگاسن ۽ سيزان جهڙن آرٽسٽن جو ڪم، جيڪي پنهنجي منفرد ڪم جي حوالي سان الڳ اسڪول آف ٿاٽ جو درجو رکندڙ آهن. انهن دنيا ۾ آرٽ ۾ نوان لاڙا متعارف ڪرايا ۽ سندن ڪم کي پوري دنيا مڃتا ڏئي ٿي. افسوس جو حياتيءَ ۾ سندن ڪم کي سڀ کان وڌيڪ ڏکيائون بہ ڏسڻيون پيون، ڇو تہ ان دور ۾ پوپ جي پسند سان پئٽنگس ٺاهيون وينديون هيون ۽ هي رينائس جا آرٽسٽ آرٽ کي نئين انداز سان متعارف ڪرائيندڙ هيا ۽ پنهنجي مرضيءَ سان ڪم ڪيائون، جيڪو ان دور ۾ تمام گهڻو ڏکيو هيو.

هتي الڳ الڳ ڪمرن ۾ مختلف دورن کي محفوظ ڪيو ويو هو. ڪيترو ئي آرٽ ورڪ بہ رکيل هيو، جيڪو پوپ جي پسند سان ٺاهيو ويو هو ۽ جنهن ۾ تمام گهڻي باريڪ بينيءَ سان Details ڏنل هئا ۽ جيڪي ڪنهن فوٽوگراف جيان اصل لڳي رهيا هئا. ان ڪم کي فرمائشي آرٽ ورڪ بہ چئجي ٿو. آرٽ ۾ آزاديءَ سان ڪم ڪرڻ ۽ ڪيترن ئي اسٽائيلس ۾، نون ميڊيم ۾، رنگن کي پاڻ ٺاهي پيسٽ ڪرڻ جو ڪم انهن مصورن ڪيو.

ٽڪجي، ڪجهه دير تصويرن سامهون ويهي ساڄي پٺي پٽير تہ، مونکي ڊاڪٽر تنوير عباسي ڏاڍو ياد آيو، جنهن سڀ کان پهريان مون کي هاڻ اسڪول واري دور ۾ انهن آرٽسٽن جون پئٽنگس ڪتابن ۾ ڏيکاريون هيون. مون کي ياد آهي تہ ڊاڪٽر تنوير جو فرزند، سردمد عباسي ۽ مان تنوير صاحب جي لاٽيريءَ ۾ هئاسين. ڊاڪٽر صاحب ڊيگاس جي ڪم ۽ وان گو جون پئٽنگس تي وڌيڪ ڳالهايو هو ۽ ٻڌايو هئائين تہ، هي آرٽ ڏسو، ڪيترو نہ ڪمال جو آهي. ائين ڪتابن ۾ ڇپيل ڪيتريون ئي پئٽنگس ڏيکاريون هئائين ۽ پنهنجو هڪ سفرنامو بہ

ڪتاب: جهڙي صورت سج (خاڪا) _ ليکڪ: ڊاڪٽر اعجاز سمون

بار بار پڙهڻ جهڙا خاڪا

روح کي نقيون رنجائين جو ڪتاب ۾ موجود سڀ خاڪا پيار، پنهنجائپ، حجت ۽ بنا خوف جي لکيل آهن.

ڪتاب جي پهرين فلڙ تي ليکڪ پنهنجي بابا سائينءَ جو ۽ ٻئي فلڙ تي امڙ سائڻ جو خاڪو لکيو آهي. ۽ اندر ڪتاب ۾ ترتيب وار ڪهاڻيڪارن، شاعرن، اداڪارن، ڊاڪٽرن، سماجي شخصيتن ۽ آخر ۾ سياسي شخصيتن جا پروفائيل/ خاڪا ڏنل آهن، جن ۾ امر جليل، نسيم کرل، مدد علي سنڌي، امداد حسيني، تاج بلوچ، اميد خيرپوري، ادل سومرو، مختيار ملڪ، منصور ميراڻي، سليم ڪورائي، قبول ايڙو، ڊاڪٽر عابد مظهر، محمود مغل، عبید راشدي، مظهر ايڙو، پرويز ايڙو، ڊاڪٽر منظور قادر، فرزانہ شاهين، سيما عباسي، ضياءَ ايڙو، سيما ايڙو، تنوير عباسي، برکت بلوچ، ميرصوبدار سعيد، امر اقبال، شوڪت نوناري، حبيب ساجد، ضمير لاشاري، حیدار جاگيراڻي، ايوب گل، منظور خاموش، بشير منگي، تاج سروي، اير بي سومرو، شمين واحد، تمنا راحت، گل ميراڻي، مشتاق چنگيزي، يحيٰ ڀٽو، ضمير ناز، مختيار شيددي، ڊاڪٽر عبدالمجيد، ڊاڪٽر محمد حسين ايڙو، ڊاڪٽر جاويد سمون، ڊاڪٽر اعجاز شاه، ڊاڪٽر خادم قريشي، ڊاڪٽر ڪلنور لاشاري، سرجن علي گوهر بوزدار، ڊاڪٽر امتياز قريشي، سيد قاسم علي شاه، رحيم بخش وساڻ ۽ ٻين جا خاڪا شامل آهن.

هن ڪتاب ۾ شامل خاڪا بار بار پڙهڻ جهڙا آهن مون جڏهن هلڪي ٿڌ واري رات جو هي ڪتاب پڙهڻ شروع ڪيو ته، خاڪن جي سحر ۾ ايترو ته گر ٿي ويس، چونڊ ۾ خاڪا ۽ انهن جا نالا ذهن جي اسڪرين تي ڦري رهيا هئا.

پنهنجن ٻين ڪتابن جيئن هن ڪتاب جو مهاڳ به ليکڪ پاڻ لکيو آهي، ۽ بئڪ ٽائٽل تي سينيئر ڪهاڻيڪار سليم ڪورائيءَ جون سٽون ڏنل آهن. سار پبليڪيشن ڪراچيءَ پاران شايع ٿيل 288 صفحن واري هن خوبصورت ڪتاب جو ملهه 900 روپيا آهي. ٽائيل نوحان آرتسٽ راحيل بڙديءَ ڊزائين ڪيو آهي. ■

مونکي ڏکڻي ۾ ڏکيو ڪم خاڪو لکڻ لڳندو آهي، ڇو ته خاڪو انصاف جو گهرجائو هوندو آهي، ۽ مونکي لڳندو آهي ته مان لکڻ دوران ڪيترن ئي جڳهن تي واسطيداريءَ جي ٽٽڻ واري خوف کي سامهون رکي، ڳالهه گول مول ڪري ويندو آهيان. ان ڪري مون وٽ ڪيترائي خاڪا اڌ ۾ لکيل پيا آهن، جيڪي مڪمل ان ڪري نه پيا ٿين ته، جيڪڏهن سج لکان ٿو ته سورج جهڙا جهرا به چڙي ٿا پون.

”جهڙي صورت سج“ ڊاڪٽر اعجاز سمون جي لکيل شخصي خاڪن ۽ مضمونن جو نئون ڪتاب آهي. هن ڪتاب کان پهريان پڙهندڙن وٽ ڊاڪٽر اعجاز سمون جو تعارف هڪ ڪهاڻيڪار، ناول نگار ۽ ڊراما نگار وارو هو، پر سندس مختلف وقتن تي لکيل خاڪا (جيڪي هڪ ڪتاب پنهنجي فیس بڪ واري وال تي شيئر ڪندو رهيو آهي) جڏهن ڪتابي صورت ۾ ڇپجي آيا ته، اهي پڙهندي، مونکي ائين لڳو جڏهن مان، ڪتاب ۾ موجود شخصيتن سان روبرو ڪجهه ڪري رهيو هجان.

جيئن ڪجهه ايڊيٽر، ڪوئي به مضمون ايڊٽ ڪرڻ وقت بيرحمر ٿي ويندا آهن، تيئن ڊاڪٽر اعجاز به، خاڪا لکڻ وقت بيرحميءَ ۽ سچائيءَ جو دامن هٿ مان ڪسڪڻ ناهي ڏنو. مطلب ته هن جيئن ڏٺو ۽ سڻو آهي، ائين ئي صورتن کي پڙهندڙن ۽ پرکيندڙن اڏو رکيو آهي، يا ائين به کڻي چئجي ته ليکڪ لکڻ وقت ڪو ڪمپرومايٽز ناهي ڪيو. هڪ مشهور پبلشر ۽ سجاڳ ليکڪ هڪ دفعي، پنهنجي ئي هڪ دوست کي چيو هو ته،

روشن شيخ

ارجنٽينا مان ڊائنوسار جو 7 ڪروڙ سال پراڻو مليل آنو

پيليونتولاجسٽ، گونزالو ليونل ميونز، نيشنل جيوگرافڪ کي ٻڌائيندي چيو ته، فوسلز جي دنيا ۾ اها هڪ حيرت انگيز دريافت آهي، جو پهريون دفعو ڪروڙين سال اڳ هن زمين تان ناپيد ٿي ويل جاندارن جو بلڪل سالم حالت ۾ آنو مليو آهي، جيڪو اڳتي هلي سائنس جي ميدان ۾ نوان انڪشاف ظاهر ڪندو.

ڊاڪٽر لڪشمن سنگهه براعظم ڏکڻ آمريڪا جي ملڪ ارجنٽينا (پيلنتولاجسٽس) هڪ اهم دريافت ڪئي آهي، جيڪا سائنس جي ميدان ۾ قديمي جاندارن جي فوسلز کي سمجهڻ ۾ هڪ اهم پيش رفت ثابت ٿيندي. ارجنٽينا جي علائقي پتاگونيا ۾ سائنسدانن جي ٽيم کي ڪوٽائي دوران هڪ 7 ڪروڙ سال پراڻو ڊائنوسار جو آنو مليو آهي، جيڪو حيرت انگيز طور تي چڱي طرح محفوظ آهي ۽ ائين لڳي ٿو جڏهن تازو ڪنهن ڊائنوسار لاٿو هجي. سائنسدانن جو خيال آهي ته، اهو هڪ ننڍڙي گوشت خور ڊائنوسار، بوناپارٽينڪس جو آنو آهي، جيڪو ڏکڻ آمريڪا ۾ مليل سڀ کان وڌيڪ مڪمل ڊائنوسار جي آئن مان هڪ آهي.

محققن جو چوڻ آهي ته، ان جي نادر حالت ڊائنوسارن جي پيدائش ۽ ڊائنوسارن جي آکيرو ڪرڻ وارين خاصيتن (Nesting Behavior) بابت اهم انڪشاف ظاهر ڪري سگهي ٿي.

ڊائنوسار جو آنو ڪهڙي حالت ۾ موجود آهي؟

ارجنٽينا جي نيچرل سائنسز ميوزم ۾ آندل ان آني بابت نالي واري پيليونتولاجسٽ، گونزالو ليونل ميونز، نيشنل جيوگرافڪ کي ٻڌائيندي چيو ته، فوسلز جي دنيا ۾ اها هڪ حيرت انگيز دريافت آهي، جو پهريون دفعو ڪروڙين سال اڳ هن زمين تان ناپيد ٿي ويل جاندارن جو بلڪل سالم حالت ۾ آنو مليو آهي، جيڪو اڳتي هلي سائنس جي ميدان ۾ نوان انڪشاف ظاهر ڪندو. جيتوڻيڪ پتاگونيا ۾ اڳ ۾ به ڪيترائي اهڙا آنا جا فوسلز مليا آهن، پر سالر

آني بابت مستقبل ۾ ٿيندڙ ريسرچ: سائنسدانن جي ٽيم انتهائي نگهداشت سان آني کي ارجنٽينا جي برناردو ريوڊويا ارجنٽائن ميوزم آف نيچرل سائنس آندو آهي، جتي وڌيڪ تحقيق ڪئي ويندي. سائنسدانن جو چوڻ آهي ته مليل آني کي ريڊيولاجيڪل سي ٽي اسڪين وسيلي اندر موجود جينيائي مواد يا ايمپريو (جيڪڏهن سالم حالت ۾ ملي ٿو) بابت تحقيق ڪئي ويندي ۽ مڪمل ڄاڻ ۾ اندروني مواد بابت معلومات حاصل ڪري بعد ۾ عين ممڪن آهي ته کيس ڦوڙيو (Hatch) وڃي يا تفصيلي معلومات ملڻ جي صورت ۾ جيڪا صرف هاڻي ٽيڪنالاجي اسڪينرز وسيلي ممڪن آهي، ان کي محفوظ بڻائي جينوم لائبرري ۾ رکيو وڃي. ■

غزل

انور سانول

ڪير آهي، ڪير هوندو، ڪير ڄاڻي
من ۾ ڪنهنجي مير هوندو، ڪير ڄاڻي

روز ٿو انسان ڪسجي ڏور وانگي
ڏيهه ۾ ڪٿ خيڙ هوندو، ڪير ڄاڻي

هاڻ نياڻيون ڪين هن محفوظ گهر ۾
وحشتي انڌير هوندو، ڪير ڄاڻي

پيڻ مرندي پاءُ جي هٿڙن هٿان آ
ڪيترو هي وير هوندو، ڪير ڄاڻي

جو به ڄاڻي توفيق هڪ ربُ ئي ڄاڻي
ڪٿ اسان جو پير هوندو، ڪير ڄاڻي

هن پٽيو پئي راه وبندي ساهرن کي
ڪو ته هڪڙو ڏير هوندو، ڪير ڄاڻي

سادڙو سانول کي سمجهي سور ڏيندا
درد جو ڪو ڏير هوندو، ڪير ڄاڻي.

غزل

صادق لاشاري

وڳو ڪارو بدن تي آ
اڃان نوحو چپن تي آ

اڃايل روح ڳولهي ٿو
وري واپس وطن تي آ

اڪين ۾ لڙڪ لارون ۽
سڪايل دل هٿن تي آ

خوشي ناهي اڃان پهتي
گذارو ئي ڏڪن تي آ

رحم جي ٿئي نظر 'صادق'
رنو ڏاڍو دڳن تي آ

غزل

الطاف انصاري

عمر ٿي وئي رانگان، ايئن ٿولڳي
ناهي سڀني ساڀيان، ايئن ٿولڳي

پل ابل جي ورتا آ هي وجود
ڪجهه به ناهي جاودان، ايئن ٿولڳي

تي هوائن مان اچي هڪار تنهنجي
تون اچين ٿي جانِ جان، ايئن ٿولڳي

هڪ پنيان پي شيءِ وئي آ موڪلائي
تون به ويندينءَ مون وتان، ايئن ٿولڳي

تو نظر ڦيري، زمانو آ گواهه
مان به ساڳيو ناهيان، ايئن ٿولڳي.

مان انا جو بت به ڏاهي جي اڃان
ڪانه ٿيندي آجيان، ايئن ٿولڳي

عمر ۾ 'الطاف' هلندو ئي پيو
امتحان تي امتحان، ايئن ٿولڳي.

غزل

وفا گولو

تو مون کي رکيو ڇو آ انڪار جي پردي ۾
تي تون به اچي ظاهر اقرار جي پردي ۾

اڪين ۾ درد آهي، پر خواب آهن باقي
دل ڏسي ٿي تقدير اسرار جي پردي ۾

ساهن جي هر سُر ۾ تنهنجو ئي نالو آ
آواز به گم ٿي ويو رفتار جي پردي ۾

وقت جي خاموشي ڪجهه راز ٻڌائي ٿي
ڪجهه ڳالهيون ڦاٿل هن تڪرار جي پردي ۾

ٿو ياد ڪيان توکي پنل مان اڪثرين سان
هر احساس ڳري ٿو اعتبار جي پردي ۾

هو پيار جنم ورتو وقت جي ڄاڻ کان به اڳ
هاڻي وقت ئي رهجي ويو پيار جي پردي ۾

وجود جا سڀ رنگ اڄ ڏس وڪري پيا آهن
سڀئي خواب ٽٽا آهن انتظار جي پردي ۾

ڪڏهن هوءَ حقيقت، ڪڏهن وهم بڻي آهي
مان ئي رهجي ويس اظهار جي پردي ۾

هوءَ آهي ته روشنيءَ ٿي انڌيرو ويو گم ٿي
هن نالو ڪنيو وفا هو غبار جي پردي ۾

غزل

امداد جسڪاڻي

ليڪ لڪجي، ڇو نه لڪجي شاعري
درد ۾ ڪا چونه پڙهجي شاعري؟

نفرتون هر شهر کي ڪاٽن پيون
ڳائجي ٿي هاڻ بڌجي شاعري

سونهن جي ساراهه ڪرڻي جواثر
ڪيئن لڪجي يا ته ڏسجي شاعري

شاعريءَ ۾ سونهن تنهنجي ٿو پسان
منهنجي آڏو آئي رڪجي شاعري

دل لڳيءَ جو هڪ سبب هي آ بڻيو
ذهن ۾ هي آه مڃجي شاعري

ٻاراڻو نظم

منصور سرمد (لاڙڪاڻو)

ٻارو ڄاڻ سيئارو ايندو.

سارن جو لاٻارو ٿيندو.

ڏيئون ٿينديون، ڳاھ به ٿيندا.

ٽيڪٽر ٿريشر ايندا ويندا.

اُن لهندو ايندي خوشحالي.

طاقت ٿيندي جاني مالي.

بُسرُون، ڪير مڪڻ ۽ ڏونڙا

ڪرندا ايئن، گلن تي پونڙا.

سئيٽر، لوڻون سڀ اوڍيندا.

پائي ٽوپيون ڪن ڍڪيندا.

گهر گهر ٿيندو ڪنگه زڪام.

توڻي هوندي چانهه به عام.

ڏينهن جو پٽ جي موسم ايندي.

رات جو ٻوڙ ۽ ماني ٿيندي.

گوشت مڇي ٿيندا طعام.

ساڳ پلي پي وٺندي جام.

ڪير وساري، ننڍپڻ، رات.

آکاڻي ناني مريهات.

جنوري جو پنهنجو رعب آ.

سُڪوسيءَ ۽ پارو توبه.

The Librarians

ڪتابن تي پابنديءَ خلاف لائبريرين جو احتجاج

”دي لائبريرينز“ (2025)، ڪم آي۔ سنائيدر پاران هدايتون ڏنل، هڪ طاقتور دستاويز فلم آهي، جيڪا آمريڪي لائبريرين جي سخت مزاحمت کي بيان ڪري ٿي، جيڪي ٽيڪساس ۽ فلوريڊا جهڙن صوبن ۾ ڪتابن تي پابندي ۽ سنسورشپ خلاف وڙهي رهيا آهن. ٽرمپ انتظاميه جي اثر هيٺ سياسي طور تي هشي ڏنل حملن جي لهر ۾، عوامي ۽ اسڪول لائبريريون جمهوريت جو جنگي ميدان بڻجي ويون آهن. فلم ظاهر ڪري ٿي ته محافظ گروپ، نامعلوم ماڻهن جي مدد سان ميجرائينڊز الزامن کي هٿيار بڻائيندا آهن. لائبريرين کي پيڊوفائل يا گرومر سڏندي، جيڪي نسل، جنس ۽ تاريخ تي ڪتابن کي پابندي لڳائڻ لاءِ استعمال ڪن ٿا.

”لائبريرينز“ سان انٽرويو، اسڪول بورڊ ميٽنگن جي خوفناڪ فوٽيج، ۽ آرڪائيوئل ڪلپس ذريعي، جيڪي مڪ ڪارٽيزم ۽ نازي ڪتابن جي بارڻ سان لاڳاپيل آهن، سنائيدر، انٽيليجنٽ چوئل آزاديءَ لاءِ لائبريرينز جي ناقابل تبديل چاهه کي اجاگر ڪري ٿي. فلم ۾ اهڙيون ڪهاڻيون شامل آهن، جيڪي برطرف ٿيل استادن جهڙوڪ هڪ بيپٽسٽ وزير جي ڏي، ۽ اسٽيفن پيڪو، جنهن ٽين هاءِ اسڪول ۾ پابندي کي عدالت ۾ چئلينج ڪيو ۽ سپريم ڪورٽ ۾ سوڀ حاصل ڪئي. هڪ دلچسپ منظر ۾ مونيڪا براون، هڪ هوم اسڪولنگ ماءُ، جو پيشڪار آهي ته پيشڪار کي لائبرري ڪتاب چونڊڻ گهرجن، جڏهن ته هن جو پٽ عوامي طور تي مخالفت ڪري ٿو، شخصي نقصان کي روڪي ٿو.

نقادن طرفان فلم جي روايتي طرز چٽڪڻ واري افتتاحي ڪريڊٽس، ۽ لائبريرين کي ”بيڊ ايس واريوز“ طور بيان ڪرڻ جي تعريف ڪئي وئي آهي. اهو خبردار ڪري ٿو ته اهي حملا صرف ڪتابن تي نه، پر آزاد علم جي پهچ تي آهن، اٽلن هاور جي ”هر ڪتاب پڙهو“ جي ٻولي ۽ جينٽ جيسڪسن جي لائن تي تعليم جي مقابلي ۾ تباهي. 92 منتن ۾، اهو استادن تي اعتماد جو نعرو آهي، پرويگيندا جو نه، ۽ ياد ڏياري ٿو ته لائبريريون جمهوريت جي مکيه لائن آهن. ■

ڪيٽ مڊلٽن پنهنجي ٻارن تي سمارٽ فونز جي استعمال تي پابندي مڙهي ڇڏي!

ڪيٽ مڊلٽن وڌيڪ اسڪرين تائيمر جي خطرن ۽ آن لائن مواد جي نوجوان ذهنن تي پوندڙ نقصانڪار اثرن کي روڪڻ تي زور ڀري ٿي. هوءَ پنهنجي عمل ذريعي شروعاتي ترقي ۽ ذميواري والدين لاءِ آگاهيءَ کي فروغ ڏيندي رهي ٿي، ۽ ڊجيٽل دنيا جي دٻاءُ کان آزاد، ننڍپڻ کي پروموت ڪري ٿي.

هڪ رپورٽ موجب شهزادي ڪيٽ مڊلٽن پنهنجي ٻارن تي سمارٽ فونز جي استعمال تي سخت پابندي لڳائي ڇڏي آهي. اهڙي پابندي جو مقصد نه رڳو اسڪرين تائيمر محدود ڪرڻ لاءِ، پر کين پنهنجي ماضيءَ جي دردناڪ لمحن جي ٻيهر ظاهر ٿيڻ کان بچائڻ لاءِ پڻ آهي. رپورٽ موجب، پرنسيس آف ويلز پنهنجي ٽن ٻارن: پرنس جارج، شهزادي شارلٽ، ۽ پرنس لوئس کي سمارٽ فون استعمال ڪرڻ جي اجازت ڏيڻ جي خلاف سخت موقف اختيار ڪيو آهي.

عالمي ميڊيا جو چوڻ آهي ته، اهو فيصلو پرنس وليمر سان شاديءَ جي شروعاتي سالن سان لاڳاپيل پريشان ڪندڙ مواد کان انهن کي بچائڻ جي خواهش سان جڙيل آهي. محل جي هڪ ذريعي جي حوالي سان ميڊيا ۾ آيل رپورٽ موجب، ”ڪيٽ لاءِ، اهو رڳو اسڪرين تائيمر يا آن لائن سيفٽي بابت نه آهي، پر اهو پنهنجي ٻارن کي ان شيءِ کان بچائڻ بابت آهي، جيڪا ڪڏهن به هڪ ماءُ جي آڏو نه اچڻ گهرجي.“

رپورٽ 2012ع جي واقعي ڏانهن اشارو ڪيو، جڏهن ان وقت جي ڊيوڪ ۽ ڊچس آف ڪيمبرج کي فرانس ۾ هڪ هڪ خانگي تقريب ۾ گڏجي نموني تصويرون ڪڍيون ويون هيون. اهي تصويرون عالمي سطح تي تڪرار پيدا ڪيو ۽ پرائيويسي جي ڀڃڪڙيءَ جي ذميواري فرانسيسي اشاعت خلاف وڏي عدالتي ڪيس جو سبب بڻيون. فرانسيسي اداري تي پوءِ گرو ڏنڊ وڌو ويو هو، پر جذباتي نقصان، ذريعن جو چوڻ آهي ته، اڃا تائين جاري آهي.

”هوءَ ڄاڻي ٿي ته اهي تصويرون اڃا به موجود آهن، ۽ جارج يا شارلٽ جو هڪ ڏينهن انهن کي ڏسڻ جو خيال هن لاءِ دل ٽوڙيندڙ آهي.“ هڪ ٻئي شاهي ذريعي ظاهر ڪيو ته ان ڳالهه ڪيٽ کي تمام گهڻو ڏکيو آهي. ”هوءَ پڪ سان چاهي ٿي ته سندس اهڙيون تصويرون سندس ٻارن جي آڏو نه اچن، يا انهن ماڻهن جي ظلم جي سامهون، جيڪي اڃا به انهن کي شيئر يا تبصرو ڪن ٿا.“

رپورٽ موجب اها ذاتي آزمائش، شاهي گهرائي ۾ سخت ڊجيٽل حدون لاڳو ڪرڻ واري ان فيصلي تي اثر انداز ٿيندي، جيڪو جديد والدين ۾ ناياب پر طاقتور موقف آهي. ڪيٽ ڊجيٽل دور ۾ ٻارن جي ذهني صحت جي حفاظت جي اهميت بابت ڊگهي عرصي کان آواز اٿاريندي رهي آهي. تازو هن رائل فائونڊيشن جي سينئر فار اربي چائلڊ هود کي هڪ

شروعاتي ترقي ۽ ذميواري والدين جي چوگرد آگاهي کي فروغ ڏيندي رهي ٿي، ۽ ڊجيٽل دنيا جي دٻاءُ کان آزاد، ننڍپڻ کي پروموت ڪري ٿي. ■

مضمون ڏٺو جنهن ۾ وڌيڪ اسڪرين تائيمر جي خطرن ۽ آن لائن مواد جي نوجوان ذهنن تي پوندڙ نقصانڪار اثرن کي روڪڻ تي زور ڀريو هئو. پنهنجي عمل ذريعي، شهزادي